

Driemaandelijks tijdschrift
Negende jaargang nummer 2
juni 1986

Orgelkunst

ORGELKUNST

IXde jaargang, nummer 2 — juni 1986

Driemaandelijks tijdschrift uitgegeven door de v.z.w. Vlaamse
Vereniging ter Bevordering van de Orgelkunst.

Hoofredakteur

Kamiel D'Hooghe

Redaktieraad

Luk Bastiaens, Antoon Fauconnier, Bernard Huys, Dr. Ewald
Kooiman (Ned.), Ghislain Potvlieghe, Patrick Roose, Dr. Harald
Vogel (B.R.D.).

Medewerkers

Jef Braekmans, Berten De Keyzer, Ignace De Sutter, Daniel Liévois,
Jos Meersmans, Paul Raspé, Edmond Saveniers, Raymond Schroyens,
Maurice Truyers, Francis Van Bree, Koos van de Linde (Ned.),
Kristiaan Van Ingelgem, Jan Van Landegem, Gabriël Willems.

Secretariaat

Agnès Dumon, Beiaardlaan 1, B-1850 Grimbergen

Rekeningnummers op naam van « Orgelkunst », Grimbergen

België : K.B. 436-6204991-57

Nederland : Spaarbank Limburg : 85.89.45010

(Postgiro Spaarbank Limburg : 105.81.80)

Abonnement

België : 380 F.

Nederland : 23,- Gld, enkel op het rekeningnummer in Nederland
te betalen

Andere landen : 450 B.F.

Steunabonnement : min. 500 F.

Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs
verantwoordelijk.

Nadruk van artikelen uit dit nummer zonder toelating van de
redactie is verboden.

Het gerestaureerde Lambertus Benoît Van Peteghem-orgel (1777-1780) te Zele

Ant. FAUCONNIER

Korte historiek (1)

Toen het uit 1662 daterende en door de Mechelaar Jan Bremser gebouwde orgel, dat na het gereedkomen van de nieuwe kerk in 1702 werd overgeplaatst, het in 1777 stilaan liet afweten, spijs herhaalde reparaties van verschillende orgelmakers, waaronder in 1757 Henricus Pescheur, later in 1763 Joannes Van Overbeke, en sinds 1768 Pieter Van Peteghem uit Gent, bijgestaan of vertegenwoordigd door zijn twee zonen Egidius Franciscus en nadien Lambertus Benoît, werd laatstgenoemde Lambertus Van Peteghem «meester orgelmaecker binnen de stad ghendt», uitgenodigd «ter vergaedinghe van de volle weth ende convocatie der notable» om verslag uit te brengen nopens zijn onderzoek van het orgel. Het heette dat het Bremser-orgel door ouderdom in een zo slechte staat was geraakt, dat het niet meer naar behoren functioneerde en dat het nauwelijks nog te repareren was tenzij met zeer grote onkosten. In één adem werd in diezelfde gemeenteraad de daad bij het woord gevoegd en men besliste een geheel nieuw orgel te laten maken. Het werk werd toevertrouwd aan de Heer Van Peteghem om te worden uitgevoerd naar de voorwaarden en bepalingen van een project dat door beide partijen was ondertekend, voor de totale som van 2670 guldens.

Begrepen in de overeenkomst was de overname van het oude Bremser-orgel, inbegrepen de fraaie orgelkast, gemaakt door Gillis De Coster, met de bijkomende conditie dat niets van dat orgel in het nieuwe mocht verwerkt worden.

Wat er van het oude 25 à 26 registers tellende 2-klaviers-orgel geworden is, of naar waar het zou zijn overgeplaatst, is tot op heden niet bekend.

Het project van het nieuwe Van Peteghem-orgel met zijn dispositieopgave bleef helaas lange tijd onvindbaar. Pas in 1984, toen de laatste restauratiewerken reeds in gevorderd stadium verkeerden, werden op de zolders van de dekenij tot nu toe onbekende documenten gevonden bestaande uit : een schets van voorlopig dispositievoorstel, een uit 1777 daterende copie

Inhoud

	blz.
Het gerestaureerde Lambertus Benoît Van Peteghem-orgel te Zele	<i>A. Fauconnier</i> 3
Het orgelœuvre van Lucien Goethals — een summiere verkenning —	<i>F. Geysen</i> 29
Cavaillé-Coll's opus 493	<i>P. Roose</i> 38
In memoriam T. Timmerman	<i>G. P.</i> 42
Mededelingen	43
Agenda	45
Orgeltijdschriften	48

van het aangenomen dispositievoorstel, en enkele aanvullende documenten betreffende later onderhoud of verbouwing. Kort nadien, en als bij toeval, vond de Zeelse heemkundige A. Coucke in het Rijksarchief te Gent op een plaats waar men het niet verwachten zou, het origineel van het orgelproject door de beide partijen ondertekend. Het stuk, berustend in het Rijksarchief te Gent, is identiek met dit gevonden in de dekenij te Zele, en luidt als volgt :

1777 *Project tot het maecken
van eene nieuwe orgel met een
positief voor de prochie van
Zele*

*Eerst een secreet van dryenvyftigh
renùeren beginnende van C:sol ut
tot fa boven de vierde octaef van
C:sol ut van seer deùgdelyck
spiessechen haùt sonder eenigh
alteratie ofte deùpraecke
Ten tweeden dry blaesbalcken van
vier geheele ende twee alve ploiyen
naer proportie van twerck*

*De Registers van de groote
Orgel als volght*

*Ten eersten monter sprekende
van acht voet van Engels tin
2° Boùrdon sprekende seshien voet
3° Cornet a vyf pypen op jeder tòuche
4° holpyp sprekende acht voeten
5° prestant sprekende vier voeten
6° flùtte sprekende vier voeten
7° Doùblet ofte octaef van Prestant
8° nazar synde de quint van Prestant
9° Tierce zynde van de octaef
10 foùrniture a dry pypen op
jeder tòuche
11 Cimbale a 2 pypen op ieder tòuche
12 trompet bas acht voeten en sùperieur
13 Bombarde 16 voet
14 Clairon bas vier voet
15 Sexquialtera sùp van 2 pypen jeder tòuche*

16 *Vox hùmana bas et sùp van tin*

17 *Tremblant rossignol et ventille*

*Voor het positief van
gelycken een secreet van 53
tòuchen sonder eenige alteratie
ofte doorspraecke van seer
deùgdelyck spisschen haùt
met dese volgende registers*

Eerst prestant van vier voet

2° *boùrdon sprekende acht voeten*

3° *flùtte sprekende 4 voeten*

4° *Doùblet ofte octaef van Prestant*

5° *cornet van dry Pijpen jeder tòuche*

6° *foùrniture a dry pypen ieder tòuche*

7° *nazar synde de quinte van flutte*

8° *tierce van de Doùblette*

9° *cromhooren lùydende acht voet van tin*

10 *Cromhooren sùp : van tin*

*Eyndelinge de twee Clauvieren te maecken
van dry en vyftig tòuchen synde tot fa
boven de vierde octaef van ùt, de geheele
toonon van wit been ende de alve toonon
van swert Ebben haùt soodaenig dat
de selve connen gecoppelt ende gespeelt worden
Aldùs het vorenstaende project
aenveerd ende geconveniërt tzelve te
voltrecken op de conditien bij resolutie
boeck breeder vermeldt dezen 16°
7ber 1777 ondt*

getekend : J. Th. Mignot

Pieter Landuyt

Joannes Burm

Francis Blanguaert

J.I. De Haeck

Emmanuel van Hese

Jacobus Bosteels

Bernardus Verherbrugghe

L.B. Van Peteghem

et père

RAG, Zele Oud 38, Stukken betreffende de armen en de kerk.

In dit project is enkel sprake van een orgel bestaande uit Groot Orgel en Positief van 53 toetsen (of met de tессituur C-D-f^{'''}). Tegen alle verwachtingen in is er geen vermelding van een pedaal. In 1780 wordt op aandringen wellicht van de latere keurders, de organisten Philippus de Schoesitter uit Hamme en Carolus Roels uit Oudegem, een akkoord gemaakt voor het toevoegen van een vier en vijftigste toets zijnde de Cx in het groot oktaaf. Voor het overige is de dispositie van groot orgel en positief uitgevoerd conform aan de huidig gerestaureerde toestand. Van een pedaal séparé, noch van een aangehangen pedaal is ook in de aanvullende documenten enige aanwijzing te vinden. Toch is het bijna nauwelijks te geloven dat een orgel van die omvang (met een bourdon 16 voet en een bombarde 16 voet op het groot orgel) niet over minstens een aangehangen pedaal (van bv. één oktaaf) zou hebben beschikt. De oorspronkelijke constructie van het orgel geeft echter enige aanwijzingen die de uitbouw van een 'pédale séparé' zo niet onmiddellijk aansluitend op de uitbouw van het voorziene project, dan toch voor de onmiddellijke toekomst hebben voorbereid, zoals daar zijn de voorzieningen voor 4 registergaten voor het pedaal en een Montre 8 voet groot oktaaf met (volgens de inscripties) pijpen die van bij aanvang tot spreken konden worden gebracht, zich bevindend in de kast van het positief waar ook de pedaallade ondergebracht kon worden. Ook de oorspronkelijke ligging van de positieflade, wijst op een geplande voorziening van een pedaallade.

Het ontwerp van de orgelkast weerspiegelt als gedeeld orgelkast-type met loos positieffront vooraan in de balustrade, onmiskenbaar het advies van Van Peteghem. De uitwerking van het orgelkastontwerp werd merkwaardigerwijze gerealiseerd door de Zeelse burgemeester Pieter Landuyt die in 1778 enige modellen voorgelegd heeft, waaruit er één als het definitieve ontwerp gekozen werd. Het maken van de orgelkast zelf werd aanbesteed aan Joannes Montoisi, meester-schrijnwerker uit Rupelmonde voor de totale som van 450 gulden. Voor het vergulden van het snijwerk en de vlammen werd een beroep gedaan op Josephus Haes, Meester Vergulder.

Begin 1779 werd de orgelkast op het doksaal opgesteld. In september 1779 werd het orgel vervoerd van Gent naar Zele en in de kassen opgebouwd; het zou zowat in 1780 gereed

gekomen zijn. In die jaren fungeerde Pieter Joannes Nelis als organist te Zele, bijgestaan door Joannes de Schrijver als orgelblazer.

Van Peteghem zelf onderhield het orgel 6 jaar lang na de bouw gratis, volgens overeenkomst.

In 1794 gaat het onderhoud van het orgel over in handen van Joannes Josephus Loret, horlogemaker en organist te Dendermonde, die deze werkzaamheden sedert 1804 in opdracht van de Kerkfabriek en niet meer van de Gemeente, waarneemt tot 1825.

In 1826 was het orgel aan een dringende en noodzakelijke reparatie toe, bestaande uit kuisen van het groot orgel en het verplaatsen van het positief. De werken werden uitgevoerd door Charles Verbeke, orgelmaker uit Gent, voor de som van 313 guldens en ze-entig cents nederlands. De oorspronkelijke plaats van het positief in de grote kast rechts, — terwijl de klaviatuur in de linker-kast was ingebouwd —, moet toen reeds 46 jaar na de bouw, voor de nodige problemen en ongemakken hebben gezorgd, zodat men het verplaatste achter het loze rugwerkfront; het meubel werd daartoe in diepte verdubbeld. Enige kleine wijzigingen, die kwalitatief beneden het niveau van Van Peteghem bleven, gingen hiermee gepaard. Zo werd één en ander aangepast in het groot oktaaf van bourdon 8v. waarbij zelfs voor 3 pijpen het oude windkanaal van het positief werd benut.

Twaalf jaar na die wijziging echter in 1838 onder Pastoor J. Van Oosthuysen bleek het orgel weer in gedesorganiseerde toestand. Het onderhoud van Loret zelfs in 1830 nog, en de verbouwing door Ch. Verbeke hadden ook niet het nodige heil gebracht, zodat besloten werd een herstelling toe te vertrouwen aan Mr. Smits, een 'kundigen orgelmaker' uit Keulen, voor de som van 800 franken. Aan deze Smits wordt in 1841 het jaarlijks onderhoud van het orgel overgedragen.

De werkzaamheden van Smits bestonden uit herstel van het groot orgel en het aanbrengen van een 'pedal de fondre' op de Duitse wijze. Het positief werd nog niet hersteld bij gebrek aan geld. Voor het eerst is hier in de archieven sprake van een pedaal. Uitgaande van de veronderstelling dat het orgel toen nog over geen pedale séparé beschikte, zou Schmitz dan een nieuwe pedaallade hebben aangebracht waarop een open 16-voet was voorzien bestaande uit 12 nieuwe eiken pijpen die eventueel

gecombineerd werden met het 8-voetsfront aan de rechter kant. De bas-kant van de bombarde 16v. van het groot orgel, zou daarbij ook verhuisd zijn naar de rechter-kast die als pedaalkast werd ingericht. Een preciese dispositie-opgave van Smits is echter niet bekend, maar de beschrijving van J. Loncke uit 1945 laat veronderstellen dat slechts het onderste oktaaf (12 tonen) zelfstandig zou geweest zijn ; van die toestand bleef al evenmin veel meer over dan de 12 open 16-voetspijpen.

In 1853 gaat het onderhoud over in handen van P.J. Vereecken en zonen uit Gijzegem, die het orgel zullen onderhouden tot in 1911. Ook Vereecken voert een grote herstelling door in 1853, en in 1867 wordt hem 9.70,88 fr. betaald voor het herstellen van het orgel en enige nieuwe spelen, met name wellicht een strijker en een open 8-voets-fluit op het positief, waarvan tot voor de laatste restauratie nog weinig ordentelijks overbleef.

In 1876 is het orgel terug het zorgenkind der kerkfabriek : er diende een nieuwe grotere blaasbalg te worden aangebracht voorzien van trappers ter vervanging van een vermoedelijk door Smits reeds aangebrachte blaasbalg, die de 3 door Van Peteghem gemaakte vouwbalgen zou vervangen hebben. Deze Vereeckenmagazijnbalg was aangelegd onder het Groot Orgel en de pompbediening met voettreden bezijden de voet van de kast gemonteerd.

Nieuwe klavieren werden in 1903 door F. Vereecken aangelegd. In 1915 schijnt het geregeld onderhoud in handen van orgelmaker Daem-De Vis uit Apelterre te verkeren, die in 1928 enige herstellingen aan de blaasbalg uitvoert.

Grote wijziging in de structuur van het instrument is op til in 1945 onder Eerw. Heer Deken Th. De Keukelaere. Het orgel was in slecht bespeelbare toestand geraakt ; naar mondelinge mededeling was zelfs het positief zo goed als onbespeelbaar. De structuur van het Van Peteghem-orgel met de beide laden van groot orgel en positief bleef tot dan toe behouden, zij het dat met name de mixturen uitgedund waren of verdwenen en de tertsen omgebouwd waren of verdwenen, kortom de klassieke likwidaties en aanpassingen die in de romantiek aan 18de eeuwse orgels werden uitgevoerd.

Er werden vergelijkende herbouw- en vergrotingsvoorstellen gevraagd aan Jules Anneessens - Tanghe en zoon te Menen en aan Jos Loncke orgelbouw uit Eesen (Diksmuide). De voorkeur-

balans is al gauw doorgeslagen in de richting van de voorstellen van de Firma J. Loncke.

Dat enige ondersteuning door het bisdom aan deze keuze zeker niet vreemd schijnt te zijn geweest, mag wel aangenomen worden, gelet op het feit dat men, exclusief werkend met eigen middelen, in de gevolgde procedure aan vrijwel alle andere administratieve overheden is voorbijgegaan, en alleen het bestek Loncke van een goedkeuring vanwege de bisschoppelijke overheid liet voorzien.

Op 21 februari 1945 werd de overeenkomst gesloten, maar het zou nog tot in 1946 duren vooraleer de werken in gereedheid kwamen. Ingevolge de oorlogsomstandigheden bleken onverwachte moeilijkheden te zijn ontstaan voor het betrekken van het nodige materiaal. Terwijl J. Anneessens het hield bij een 2-klaviersorgel met zelfstandig pedaal, speelde J. Loncke's voorstel beter in op de smaak van die tijd : er werd geopteerd voor een 3-klaviersorgel met zelfstandig pedaal (door toevoeging van een zwelwerk), en in de dispositieuitbouw werd, naar analogie met wat in de Gentse St.-Baafskathedraal in 1935 was gebeurd, de toen gecultiveerde trend naar een zogenaamd 'compromis-orgel' doorgevoerd, waarop de gehele orgelliteratuur in principe speelbaar diende te zijn.

De beide oude windladen bleven bewaard, maar werden verbouwd naar volledig pneumatische bediening. De bespeling gebeurde vanuit een centraal opgestelde vrijstaande speeltafel. Voor zwelwerk en pedaal werd een nieuwe pneumatische kegellade gemaakt. Op uitdrukkelijke wens van de organist Edgard Mertens werd al het bewaard gebleven oude pijpwerk behouden, zij het dat door toonsverhoging en winddrukverhoging het oorspronkelijk mensureringsbeeld van Van Peteghem grondig was verstoord en het geluid nog slechts een vage schimmige herinnering bleek aan de kunst van de meester-orgelmaker uit Gent. Heel wat kleurrijke Van Peteghem-registers werden verwisseld van klavier, uit elkaar getrokken en verbouwd of ingekort. De grote zwakte van deze ingrijpende transformatiewerkzaamheden bestond erin dat de echte ziekteverschijnselen van het orgel, nl. de volkomen lekke windladen en de daaruit voortvloeiende windzieke klank van het orgel, rijkelijk gecamoufleerd werden met kunst- en vliegwerk, maar niet gerestaureerd in de echte zin van het woord.

Overigens bleek die tijd niet bekwaam tot orgels restaureren. Het nieuwe pijpwerk dat geplaatst werd, vond geen aansluiting bij het oude, en was dermate fabrieksmatig van konstruktie dat het op het artistieke vlak als betekenisloos kon worden afgeschreven. De kwaliteit van het gebruikte materiaal en de uitvoeringswijze bleef flink onder de maat, niet enkel omdat door oorlogsomstandigheden moeilijk beter materiaal te betrekken was, maar vooral omdat in die jaren de orgelbouw zijn ware dieptepunt beleefde, en middelmatigheid of nog minder ook door de toenmalige prinsen van het orgel als volwaardig werk werd aanvaard.

Groot orgel en positief behielden op de oude laden een vage herinnering aan de grootheid van de Van Peteghem-klankgeving, het toegevoegde zwelwerk op een nieuwe lade en voor de helft bezet met oud pijpwerk, klonk daarentegen ronduit grof en lelijk.

Op één der voorstellen van de vergrootte ventielkast der windlade van het Groot Orgel liet Jos. Loncke twee door hem eigenhandig ondertekende teksten aanbrengen, respectievelijk gedateerd op 22.8.1945 en 23.8.1945, waarin in de eerste tekst op de hem eigen wijze een weergave wordt gegeven van de toenmalige kennis der geschiedkundige feiten met vermelding van diegenen die een inbreng hebben gehad in de vernieuwing van 1945. Naast een aantal wetenswaardige gegevens m.n. over de medewerkers van de Firma Loncke, die in geen andere documenten over dit orgel te vinden zijn, valt het onmiddellijk op dat heel wat mededelingen vanuit de huidige kennis bekeken, onnauwkeurig of zelfs volstrekt onjuist zijn. De andere tekst geeft de dispositie van de door J. Loncke in 1945 aangetroffen toestand en deze van de nieuwe toestand. Beide teksten laten wij hier in extenso volgen :

« Dit orgel gemaakt door VANPETEGHEM orgelbouwer te Gent ?? 't jaar O.H. 1798 wordt in opdracht van den Zeer Eerw. Heer KEUCKELINCK pastoor Deken te ZELE, vergroot en voorzien van pneumatiek regeerwerk 't jaar O.H.J.C. 1945, naar het ontwerp van JOZEF LONCKE, orgelbouwer te EESSEN (West Vl.).

Medewerkers waren :

Pieter Loncke, broeder van Jozef, Adinkerke

Frans Loncke, oudste zoon van Jozef (nu soldaat)
de tweede zoon : Gerard Loncke (sinds 27 Mei terug uit Duitschland)

de helper : Omer Caesteker Eesen.

Het orgel vóór deze vergrooiting, was niet meer in zijn oorspronkelijken vorm en werdt over een vijftigtal jaren veranderd, door de gebroeders Vereecken van Ghyzeghem, die enkele klassieke spelen weg namen en er een paar romantieke op positief plaatsten zooals fluit harmonique en Gamba.

Werden door den Zeer Eerw. Heer Keuckeling met de uitvoering van het plan en toezicht over het werk belast : den Eerw. Heer Van der Plaetsen, onderpastoor en den Heer J. MERTENS orgelist, laureaat van het Lemmensgesticht.

Er was groote schaarschte aan grondstoffen en veel fabrieken konden niet werken bij gebrek aan kolen. Den oorlog was gedaan, maar het was nog geen vrede in de harten en menigeen vraagt waar gaan wij naar toe.

Hopen wij dat het betert.

getekend,
Jos. Loncke.

Eesen, 22 Oost, 1945 ».

« SAMENSTELLING van het oud orgel zooals ik het bevonden heb :

Op Pedaal : 12 noten BOMBARDE 16, PRESTANT 8 en Prestant 4 v.

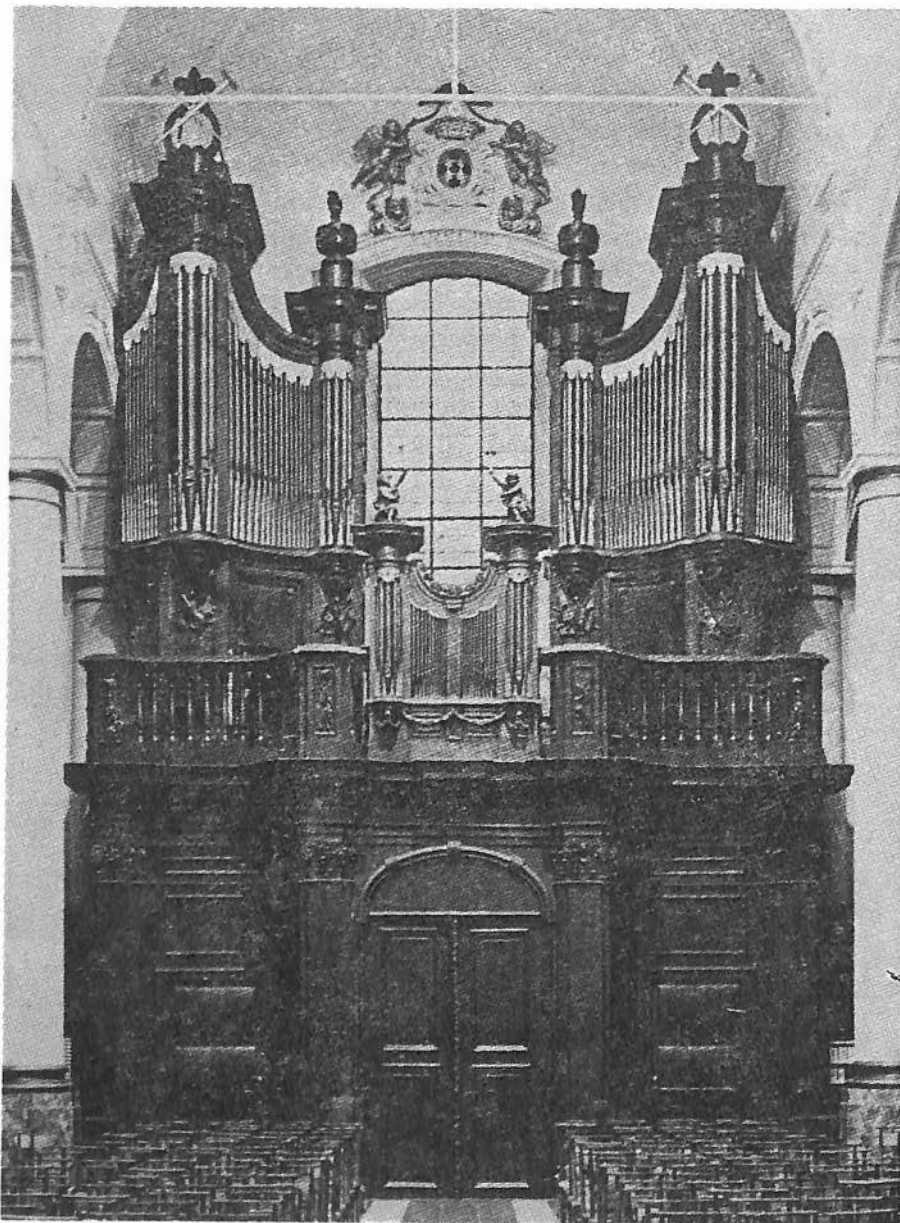
Op hoofdwerk : Bourdon 16, Montre 8, Bourdon 8, Prestant 4, Fluit 4, Nazaard 22/3, Doublette 2, Flageolet 2 Bombarde sup. 30 noten, Trompette bas en sup., Clairon bas 24 noten. Cornet 4rangen en fourniture 1v. 2 rangen.

Op positief (in balustrade) Bourdon 8, Flute Harm. 8 sup. 30 noten. Gamba 8v., Prestant 4, Flute 4, Nazaard 2 2/3v., Doublette 2v., Kromhoorn sup. 30 noten.

NIEUWE SAMENSTELLING : Op Pedaal 30 noten : Openbas 16v. Gedektbas 16v. Oktaafbas 8v. Gedekt 8v. Koraalbas 4 v. Bazuin 16 v. Trompet 8 v.

I. Op Hoofdwerk 56 noten Gedekt 16 v. Prestant 8 v. Holpijp 8 v. Oktaaf-Prestant 4 v. Roerfluit 4 v. Nazaard 2 2/3 v. Zwegel 2 v. Vulwerk 4 k. Trompet 8 v.

II. Op Positief (in Balustrade) Gemshoorn 8 v. Roergedekt

Het L.B. Van Peteghem-orgel (1777-1780) in de Sint-Ludgeruskerk te Zele : een merkwaardig voorbeeld van het gedeelde orgeltype.

8 v. Prestant 4 v. Roerfluit 4 v. Oktaaf 2 v. Nazaarde 11/3 v. Nachthoorn 1 v. Kromhoorn 8 v.

Op Zwelwerk (III) 56 noten : Fluit 8, Wilgenpijp 8, Zweving 8, Blokfluit 4 v., Seskwialter 2 k. Veldfluit 2 v. Gimbelsstem 2 k., Trompet 8 v.

De niet-cursief gedrukte stemmen zijn geheel of gedeeltelijk nieuw.

Eesen, 3-8-1945

ondertekend,
Jos. Loncke.

Voor deze werken trad als adviseur op : Gabriël Verschraegen uit Gent, die samen met titularis-organist Edgard Mertens op 3 maart 1946 het inhuldigingsconcert verzorgden.

Bij de vernieuwing in 1945-46 werd aan het oude Van Peteghem-orgel onmisbaar de zwaarste slag uit zijn geschiedenis toegebracht. De pneumatisering van het orgel had blijkbaar pas goed de problemen in huis gehaald, want in 1961 werden opnieuw prijs-offertes gevraagd voor herstelling (met name in 't bijzonder vernieuwing van de versleten membranen), en kuisbeurt van het orgel. De werken werden deze keer toevertrouwd aan de firma H. Van De Loo & zonen uit Leuven.

In 1971, nog onder organist Kristiaan Van Ingelgem was de speellellende op het instrument zo groot dat Eerw. Heer Deken J. Van Driessche en de Kerkfabriek bewogen konden worden een ernstige en algehele restauratie op het getouw te brengen. Ondergetekende werd aangesteld als deskundige voor het opmaken van een restauratiedossier, terwijl dhr. Architect Jan Strynckx werd aangezocht om de restauratie van het doksaal waar te nemen.

Gelet op het belangrijke bestand aan oorspronkelijk Van Peteghem-materiaal, bestaande uit de beide oude manuaal-laden met nog zowat $\frac{2}{3}$ van het oude Van Peteghem-pijpwerk, werd als uitgangspunt voor deze restauratiewerken genomen een getrouwe terugkeer naar het klankbeeld van het oorspronkelijk Van Peteghem-orgel.

Toen ondergetekende in 1972 organist werd benoemd in de Sint-Ludgeruskerk, werd een zwaar geschonden en uitermate gebrekkig muziekinstrument aangetroffen dat ernstig vervuild was, niet meer stembaar en door de vele doorspraken voor bijna

de helft buiten gebruik moest worden gehouden. Terwijl het restauratiebundel lopende was langs lange administratieve wegen, moest het leven van het orgel nog tot in 1982 worden gerokken met kleine hulpmiddelen.

Inmiddels kregen de restauratiewerken de goedkeuring van de hogere Overheidsinstanties. Na aanbesteding werd de uitvoering der restauratiewerken toevertrouwd aan de Orgelbouwfirma Potvlieghe - De Maeyer G. uit Denderwindeke (Ninove). De werken werden begonnen op 13 april 1981 en beëindigd op 29 november 1985, waarna een voorlopige oplevering plaats vond op 18 december 1985.

Vermits het kerkgebouw bij Koninklijk Besluit van 25 juli 1942 als monument werd beschermd, kon voor de restauratiewerken beroep gedaan worden op Overheidssubsidie. In tegenstelling tot de vernieuwingswerken in eigen beheer in 1945-46, werd de restauratie 1981-1985 uitgevoerd met 60 % subsidie vanwege de Vlaamse Gemeenschap, 20 % vanwege de Provincie en 20 % vanwege de Gemeente.

Beknpte technische beschrijving van het orgel en de uitgevoerde restauratiewerken

Het Zeelse orgel is binnen het werk van de Van Peteghem-familie één der merkwaardigste gedeelde orgeltypes. Dit gedeelde orgeltype is door de Van Peteghem's onder velerlei vormen beoefend. De Zeelse vorm, bestaande uit twee in spiegelbeeld gelijke en rondom het westvenster opgestelde orgelmeubels met daartussenin in de doksaalbalustrade een loos vier-voets positieffront, schijnt vooral onder de medewerking van de zonen Lambertus Benoît en Egidius Franciscus in het bedrijf van Pieter Van Peteghem, tot ontwikkeling te zijn gekomen; denken wij maar aan het jongere broertje te Lebbeke (1792), en de voorlopers te Kortrijk O.-L.-Vrouwkerk (1766-72), te Gent St.-Jacobskerk (1772) en te Scherpenheuvel O.-L.-Vrouw-basiliek (1775). Deze gedeelde vorm in de volle betekenis van het woord, die een zijdelings ingebouwde klaviatuur tot gevolg had, is duidelijk door L. Van Peteghem geïnspireerd als antwoord op de architectuur van de westgevel, en om te vermijden dat bij centrale opstelling het orgel onderhevig zou zijn aan ontstemming door bestraling van de zon via het venster (2).

Ook hier werd de gezonde klassieke centrale opstelling van het orgelmeubel, zoals wij dat nog te Haringe (1778) kennen, ingehuuld voor een vanuit instrumentaal oogpunt bekeken, minder gunstige structuur, die aan de experimentele architectuuropvattingen van die dagen tegemoet kwam. De Zeelse orgelstructuur mag men beslist een waagstuk noemen dat aan Lambertus Van Peteghem, ondanks zijn initiële tussenkomst in het ontwerp, toch het nodige technisch ongemak heeft verschaft. Was het destijds misschien toch een bepaalde concessie die Van Peteghem heeft moeten doen aan de ontwerpplannen van de Zeelse burgemeester Pieter Landuyt, de beschikbare ruimte die hij binnenin aantrof leek niet bijster geschikt voor de aanleg van een orgel. Klassieke wetmatigheden nodig voor een goede klankkast, zoals direct aansluitende zij- en rugwanden, symmetrische C- en Ciskant opstelling van het pijpwerk op de windladen, de opstelling van de werken op verschillende niveau's boven elkaar, en de aanleg van de klaviatuur in een rechte en daartoe symmetrisch geschikt gemaakte kastvoet, moesten allen worden losgelaten en ruimden plaats in voor een erg vrije interpretatie van de functionaliteit van een orgelmeubel. Men kan hier terecht spreken van decadent orgeldenken dat zijn intrede heeft gedaan in de kunst van de zo grote orgelmakers Van Peteghem. Het meubel, geconstrueerd door Meester-schrijnwerker Joannes Montoisi, mag uiterlijk als classicistisch orgelmeubel wel zijn indruk maken, spijs het feit dat geen grote artistieke inspiratie eraan ten grondslag lag, in technisch opzicht is de constructie eerder aan de zwakke kant door ontbreken van een structurele rugwand in de beide grote orgelkassen, door het wat zwakke stijl- en regelwerk en door de eerder ruwe afwerking aan de binnenkant. Terecht meesterlijk is dan toch de wijze waarop Van Peteghem in deze niet bijster gunstige omstandigheden een orgel weet aan te leggen van een behoorlijke omvang en in een kwaliteit die tot het beste behoort van wat de orgelbouwkunst in die dagen in Vlaanderen placht voort te brengen. Profiterend van de gunstige akoestiek die de Sint-Ludgerkerk bezit, is te Zele een fraai klinkend 2-klaviersorgel tot stand gekomen dat als een grillige uiting van rococo-klassicistische orgelkunst moet worden aanzien.

Bij de restauratieoptie anno 1972 werd, bij gebrek aan voldoende archief, — het oorspronkelijk project bleef onvindbaar —, uit-

gegaan van een klaarblijkelijke analogie met het orgel van Lebbeke, waarvan het contract wél gevonden was. Zo werd gedacht dat het positief zich in de linkerkast onder het groot orgel bevond, terwijl later tijdens de uitvoering zou blijken dat het positief zich oorspronkelijk in het rechtermeubel heeft bevonden. Diesvolgens werd het front van de rechterkast geïnterpreteerd als zijnde sprekend uitsluitend in functie van het pedaal, waarvoor terug het beperktere pedaal *séparé* te Lebbeke model stond; zo werd gedacht aan een pedaal met een tessituur van bijna 2 octaven, terwijl uit de recent gevonden archiefstukken zou blijken dat Van Peteghem in origine wellicht geen pedaal *séparé* zou hebben gebouwd, maar misschien er wel één had voorzien van niet meer dan één oktaaf. Toch zou men spoedig de ervaring opdoen dat het plaatsen van het positief in het rechtermeubel een riskante zaak was, omdat aldus een lange en zeer aan ontregeling onderhevige toetstruuktur was ontstaan, die bij eventuele reconstructie tot bijkomende en wellicht blijvende problemen zou hebben geleid ingevolge de aanwezige kerkverwarming. Tegelijkertijd leert de geschiedenis ons dat amper 46 jaar na de bouw van het orgel precies dit positief moeilijkheden moet hebben veroorzaakt, waardoor het door Ch. Verbeke in 1826 werd verplaatst achter het loze rugwerkfront, maar ook zelfs deze laatste optie bleek technisch niet de meest geschikte. Ondanks dan, helaas te laat verkregen nieuwe gegevens, werd het restauratieplan dusdanig opgevat dat t.a.v. de beide oude manuaalladen rigoreus teruggekeerd werd naar de oude oorspronkelijke registerbezetting, met dien verstande dat het positief werd ingebouwd in de voet onder het groot-orgel. Hiermee zou uiteindelijk op een betrouwbare wijze aan de traktuurproblemen verholpen zijn; de prijs daarvoor is een minder directe klankuitstraling van het positief voor de luisteraar in de kerk, niet voor de organist, die eertijds van de oorspronkelijke plaatsing in de rechterkast ook niet het nuttige klankgenot zal hebben gehad. Zodoende kwam de rechterkast vrij voor inbouw van een groter pedaalwerk, — waarvoor de pedaaldispositie te Lebbeke in zekere mate model stond —, dat de speelmogelijkheden met name naar de klassieke franse orgelliteratuur toe, aanzienlijk heeft vermeerderd; de lange toetstruuktur vormde voor het pedaal nauwelijks een hinder. Ter verruiming van de speelmogelijkheden binnen de geest van

Van Peteghem, werd nog een echo-werk toegevoegd als een 3° half-klavier, waarvoor inspiratie werd opgedaan bij het Van Peteghem-orgel te Haringe (1778). Zo is een orgel ontstaan dat, zonder zijn typische aard geweld aan te doen, vele openingen biedt naar de grote franse orgelliteratuur toe, muziek die naast het schaarse repertorium van Vlaamse bodem, het orgel als 't ware op de rug is geschreven.

Voorafgaand aan de eigenlijke restauratie van het orgel diende het doksaal onder handen genomen te worden: de grenen doksaalvloer was in slechte staat, en helde tengevolge van zettingsverschijnselen te zeer af naar het schip der kerk, zodat de pasligging van het orgelmeubel niet meer verzekerd was. De vloer werd pas gelegd en vernieuwd in eiken. De restauratie van het doksaal en portaal stond onder leiding van architect Jan Strynckx uit Zele. De restauratiewerken aan het orgel bestonden in het restaureren van het volledige orgelmeubel: herstelling van lijst- en paneelwerk, herstelling van het dak, en het loze positieffront werd als meubel terug naar zijn oorspronkelijke proporties teruggebracht. Naast de herstelling van de blindering en de versiering met muziekinstrumenten, werd bevonden dat tussen de frontpijvoeten in origine vergulde vlammen waren opgesteld. In 1945 werden de laatste restanten van deze lindenhouten vlammen verwijderd omdat er toen nog weinig ordentelijks van overbleef. Deze werden thans allen in eigen beheer hermaakt en van bladgoud voorzien door vaardige handen uit Zele zelf. In de ornamentiek van dit sobere orgelmeubel leveren zij een feestelijke bijdrage. De belangrijkste werkzaamheden aan het instrument zelf bestonden vooreerst in het winddicht maken en volledig herstellen van de 2 oude Van Peteghem-laden.

Overeenstemmend met de frontindeling, waarbij aan te merken valt dat de uiterste zijvelden van beide grote orgelkassen bezet zijn met frontpijpen van Prestant 4v. van C - Gis, is de chromatische opstelling van het pijpwerk van de hoofdwerkklade en de lade van het positief gelijk in omgekeerde zin. Dit is bij het groot orgel:

C —————> Gis / d^o —————> f^{'''} / cis^o <———— A

Voor het positief:

A —————> cis^o / f^{'''} <———— d^o / Gis <———— C

Valt de positieflade binnen de normale maatgeving, zoals gebruikelijk bij 4-voets Van Peteghem-laden, de lade van het groot

orgel heeft bij gebrek aan plaatsruimte uitzonderlijk enge maten, gelet op de zware bezetting (lengte 1,79 m en 97 cm diepte). In deze omstandigheden brengt de chromatische opstelling een zwaar overladen baskant teweeg, leidt tot extreem veel en lange afvoeringen, waarbij tientallen meters loden conducten gebruikt moesten worden met een voelbare indirektheid in de baskanten van Bourdon 16 voet en Montre 8 voet en Bourdon 8 voet voor gevolg. Op de lade van het groot orgel waren alle roosters behouden behalve die van de Fourniture en Cymbale, de Voix humaine en de Cornet-bank. Ook bleek de oude stok van Fourniture-Cymbale nog aanwezig onder een nieuwe mahoniehouten stok van Loncke. De oorspronkelijke boringen van Van Peteghem horizontaal en vertikaal, evenals de deling tussen Fourniture en Cymbale, waren dermate beschadigd door vergroting en verboring met het oog op bezetting door een Mixtuur 4 sterk, dat een technisch bedrijfszekere functie niet meer gewaarborgd kon worden. De oude stok werd daarom door een nieuwe copie vervangen, en bewaard als historisch document. Belangrijk in dit opzicht was het duidelijk worden van de oorspronkelijke Fourniture-Cymbale samenstelling met een lichte afwijking van het kontrakt. Even belangrijk was het terugvinden van de oorspronkelijke pijpstok van de Fourniture 3r. op het positief, waarboven eveneens een nieuwe stok was gelijmd voor bezetting door een nazaardeke $1\frac{1}{3}$ v. Deze stok wees op een oorspronkelijke bezetting van inderdaad een Fourniture van 3 koren, met een aanzet op C van $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$.

De roosters werden hersteld of bijgemaakt; veel herstel was nodig vooral in de roosters van het positief, die alhoewel ook nog voor een groot deel aanwezig, vooral in de baskant door plaatsing van strijkers in de 19^e eeuw en een gemshoorn 8' in 1945 ernstig waren beschadigd. De ventielkassen werden teruggebracht op hun originele plaats (wat diende te geschieden m.b.t. de positieflade), en naar de originele hoogte- en dieptematen. Bij beide laden ligt de ventielkast niet onder de tongwerken maar vooraan en wordt geopend naar de binnenzijde.

Een nieuwe geheel chromatische cornet-bank werd op de originele hoogte en naar de passende Van Peteghem-maten bijgemaakt. Gelet op te groot risico i.v.m. de kerkverwarming werden de pijpstokken der oude laden niet meer opnieuw gespijkerd zoals

oorspronkelijk; een wijziging naar geschroefde stokken kan reeds vóór 1945 zijn doorgevoerd.

De pedaallade werd naar dezelfde indeling als de oude HW-lade nieuw gemaakt in eiken; de maten en verhoudingen van de HW-lade zijn hierbij uitgangspunt geweest, met dien verstande dat het gebruikelijke massieve Van Peteghem-fundament werd uitgevoerd met ingelijmde sponsels, en na vlakking daarna van leer werd voorzien. Een gelijkaardige uitvoering werd toegepast voor de echo-lade, met dien verstande dat voor de maatgeving op het echo-werk te Haringe werd teruggegaan.

De Klaviatuur werd volledig nieuw gemaakt waarvoor de originele klaviatuur te Haringe model stond. Het toetsbeleg is voor de ondertoetsen in wit been, de met ebben gefineerde bakstukken zijn van een dubbele bies in been voorzien. De aanwezige koppel tussen groot orgel en positief is een schuifkoppel. Net als te Haringe is enkel de discant van het echo-klavier speelklaar; in de baskant zijn de toetsen geblokkeerd en dienen voor sieraad. Om een snelle en gemakkelijke bijregeling te verzekeren is de toetstraktuur in tegenstelling met Van Peteghem-gebruiken, wel regelbaar gemaakt met hardleren moeren.

De pedaalklaviatuur zelf, zowel wat maten als verhoudingen tot de manualen betreft, volgt de gebruiken zoals ze te Haringe zijn te vinden. Zonder het stijlwerk te moeten aantasten, kon een pedaalklaviatuur met korte bloктоetsen naar frans model, worden aangelegd tot d'. De ligging van het pedaal ten opzichte van de manualen verschilt weinig van de huidige normen, enkel is de hoogte van de manualen ten opzichte van het pedaal groter en de organistenbank diesvolgens ook hoger, zoals te Haringe. Het gehele mechanische gedeelte, bestaande uit toetstraktuur en registertraktuur moest nieuw worden aangelegd. De toetstraktuur voor het hoofdwerk loopt over een eiken wellenbord met eiken wellen; de positief-traktuur loopt over drukkers, 2 winkelhaken en over een eiken wellenbord met ijzeren wellen, ingevolge gebrek aan hoogte. De echoabstrakten zijn rechtstreeks aan de ventielen verbonden zonder wellenbord. De pedaaltoetsen drukken op een eiken wellenraam dat de traktie via ongeveer 6 m horizontaal lopende abstrakten over winkelhaken overbrengt naar de lade in de pedaalkast.

Door de inbouw van het positief onder de hoofdwerklade, werd de aanleg van de registratuur een erg complexe aangelegenheid,

waardoor m.n. vooral m.b.t. het groot orgel de overbrenging over 2 registerwalsen diende te geschieden. Het oijieve paneelwerk waarin de klaviatuur van in origine werd ingebouwd, het orgelbouwkundig gezien onhandige en totaal assymetrische grondplan van de kastvoet, waarbij de uitermate dichte ligging van de lade van het groot orgel tegen de frontstok, en de bijkomende inbouw van het positief onder de hoofdwerklade voor technische ongemakken allerhande hebben gezorgd, hebben ook bewerkt dat keurigheid in het recht lopen van alle registertrekkers, zoals wij dat kennen van noordelijke orgels, niet kon worden gerealiseerd. Onregelmatigheden van dien aard zijn hier en elders ook bij Van Peteghem-orgels onvermijdbaar. Overigens is de plaatsing van registergaten in een vlak gekapte lijst bezijden de klaviatuur, zoals in dit orgel in origine door Van Peteghem gerealiseerd, ook geen staaltje van weloverwogen keurigheid, evenals de zeer dicht bij elkaar geplaatste registergaten. Het was ook niet dat soort problemen waar Van Peteghem zwaar aan tilde. Naar Van Peteghem-gebruiken zijn de registerplaatjes als papieren etiketten uitgevoerd, voorzien van de registerbenaming in sierschrift naar 18de eeuwse trant ; ze zijn geplaatst naast het desbetreffende registergat.

Het windwerk diende volledig vernieuwd te worden. Het bestaat thans uit 2 systemen : een eiken magazijnbalg door een electro-ventilator gevoed, bevindt zich onder het meubel van het groot orgel, en de windlevering in historische trant met 3 vouwbalgen van 4 gehele en 2 halve plooiën (gecopieerd naar deze van het Van Peteghem-orgel te Aspelare), — op het doksaal opgesteld tussen beide grote orgelkassen in —, die het mogelijk maken wind te leveren met handpompbediening, wat een flexibeler en dynamischer wind voortbrengt.

Aan het oude pijpenbestand (bestaande uit ongeveer 1100 pijpen) dat van voortreffelijke kwaliteit is, diende veel herstellingswerk te worden verricht. Behalve het front en de tongwerkbekers die voor ruim 98 % uit tin zijn gemaakt is het metalen binnenpijpwerk uit zeer hoog loodgehalte (rond 95 % lood). Voor het niet in functie gewijzigde metalen pijpwerk bestonden die verrichtingen in het dichten van expressions, herstellen van stemranden, uitlengen van pijpwerk en herstellen van andere beschadigingen. Bij gedekte pijpen dienden de meeste pijpen m.n. vooral van het groot orgel uitgelengd te worden, baarden hersteld te worden,

en enkele keren opsneden verlaagd. In het tinnen pijpwerk is op vele plaatsen ook op de labia van frontpijpen corrosie opgetreden die soms uitbrokkelen van het metaal tot gevolg heeft. Deze omstandigheid, samen met in de 19de eeuw en later toegevoegde kernprikken en enkele keren ook wat diepere kernsteken,, hebben bij de frontpijpen voor een behoorlijke en stabiele toonvorming nodig gemaakt kleine baardjes aan te solderen, nadat de grote dikke Loncke-baarden werden verwijderd. In origine was dit front vrijwel zonder baarden tot spreken gebracht. Ook in de tongwerkbekers waren wellicht in 1945 expressions aangebracht en hadden er met name in de Clairon en Bombarde duchtig opschuivingen plaats gevonden, die allen ongedaan moesten worden gemaakt.

Een vrijwel katastrofale verwarring was in 1945 veroorzaakt in het pijpwerk van de toen nog uit 4 koren bestaande cornet : dit pijpwerk werd verstrooid over de registers Nachthoorn 1 v. van het Positief en Sesquialter van het zwelwerk, veelal goed ingekort en verbouwd. Het heeft tijd en inspanning gevergd om tot de wedersamenstelling van de Cornet 5r. te komen. Hetzelfde was gebeurd met de oude Hw-tierce die deels tot Veldfluit 2' op het zwelwerk was getransformeerd.

Ook de mixturen en sesquialter moesten tot hun oorspronkelijke samenstelling en mensurering worden gebracht : ongeveer 2 koren van de oude furniture 3-2r. bleken in de Cymbel van het zwelwerk verhuisd te zijn. De rest werd nieuw bijgemaakt. Bij al het nieuwe pijpwerk dat werd toegevoegd, hetzij ter completering van oude gedeeltelijk bestaande stemmen, hetzij geheel nieuw, werd uitgegaan van de passende stijl, faktuur en metaallegering van Van Peteghem.

Aan dit orgel was ook te zien hoe toonsophoging in oude orgels tot een kettingreactie aanleiding geeft, vertrekkend van inkorting over winddrukverhoging naar intonatietransformatie, en bijgevolg als een zware transformatie moet worden aanzien die in vele gevallen ware ravages in oud pijpwerk aanricht.

Wat het houten pijpwerk betreft bleken nogal wat hoekverbindingen ter hoogte van de stoppen open gegaan en vele vroeger gelijmde voorslagen beschadigd door schroeven te zijn, die vroeger reeds vaak op amateuristische wijze met nagels of schroeven werden dichtgehouden. Eerder met zachte methodes

is een herstelling doorgevoerd en een bedrijfszekere functie verzekerd. De plompe ronde voeten met regelbare windtoevoer uit 1945 moesten bij het groot oktaaf van Bourdon 16v. vervangen worden door passende voeten in de stijl van Van Peteghem.

Er weze met name onderlijnd dat alle verrichtingen omtrent dit orgel, in 't bijzonder betreffende het herstel, de reconstructie of het nieuw aanvullen van het pijpwerk hebben plaats gevonden in het atelier van de restaurateur Potvlieghe - De Maeyer te Ninove. De aldaar ontwikkelde stijl in het pijpenmaken, alsook de daartoe aangewende metaallegeringen, vinden uitstekend aansluiting op het pijpenbestand dat ons algemeen uit Vlaamse orgels van de 17de tot 19de eeuw bekend is. De intonatie van oud en nieuw liet zich tot grote geslotenheid en homogeniteit brengen, waardoor een Van Peteghem-klank in volle frisheid en felheid tot stand is gekomen.

Op heden telt het orgel in totaal 2.061 pijpen, waarvan het sprekende gedeelte bij de grootste 4,80 m lang is en bij de kleinste, nauwelijks iets meer dan 1 cm. Het gerestaureerde pijpwerk werd tot spreken gebracht op een winddruk van 88 mm waterkolom, hetgeen met de originele winddruk nagenoeg zal overeenstemmen. De oude toonhoogte werd opnieuw ingevoerd zoals ze bleek uit de lengtes van de niet ingekorte pijpen, dit is $\frac{3}{4}$ toon onder a = 440 hertz, en het orgel werd gestemd in een licht gemodificeerde Rameau-temperatuur, d.i. met 3 reine tertsen : C-E, F-A, G-B. In de akkoorden met reine tertsen wint het orgel sterk aan volume en intensiteit. Vanuit die wisselende spanningsvelden wint oude muziek veel aan kleur en levendigheid. In de hiernavolgende nieuwe dispositietoestand wordt kort een blik geworpen op de verwarring van 1945 waaruit dit Van Peteghem-klankbeeld is herrezen en op de faktuur van het pijpwerk en huidige wedersamengestelde toestand.

Afkortingen : O = oud N = nieuw

GROOT ORGEL (C-f''') :

Cornet 5 r. (vanaf cis')

8 v.-koor : gedekt met roeren ; O behalve cis'

7 laagste nieuwe hoeden en roeren

vele pijpen gevoelig uitgelengd

dunne roeren : $\frac{1}{4}$ van de corpus doormeter

4 volgende koren in wijde open fluit

4 v.-koor : O behalve 2 hoogste

2 $\frac{2}{3}$ v.-koor : O ; kleinste pijpen uitgelengd

2 v.-koor : O en N : 14 pijpen N

1 $\frac{3}{5}$ v.-koor : O en N : 10 pijpen N

Montre 8 v. : O ; C-ais in 't front ; b^o-f''' : op de lade

Bourdon 16 v. : O : C-pijp nieuw

C-dis' : in eiken en afgevoerd ; vrij wijde mensuur

e^o-f''' : in metaal op de lade ; gedekt met verschuifbare hoeden en papierdichting

Prestant 4 v. : O ; C-B in het front :

C-Gis in het zijveld ; A-B in het tussenveld

Holpijpe 8 v. : O behalve C-pijp die nieuw is

C-dis^o : in eiken en afgevoerd

e^o-f''' : in metaal op de lade ; gedekt met verschuifbare hoeden.

Doublet 2 v. : O ; volledig op de lade

Flutte 4 v. : O ; groot oktaaf gedekt met verschuifbare hoeden vanaf cis^o met roeren : dunne roeren, $\frac{1}{4}$ van corpus doormeter

Nazart 2 $\frac{2}{3}$ v. : O ; C-F : gedekt, vanaf Fis met roeren : idem als Flutte 7 hoogste open fluit (uitgelengd)

Tierce 1 $\frac{3}{5}$ v. : O behalve de 4 hoogste die nieuw zijn ; alle oude pijpen waren zeer ingekort

zelfde mensuur als Tierce Gr. Org. te Haringe

afkomstig van Veldfluit 2 v. Zwelwerk

als wijd open fluit gemaakt met wat smalle labiëring ; oud rooster was nog aanwezig

Fourniture 3-2 r. : O en N ; afkomstig van de Cymbel 2 st. van het zwelwerk.

Huidige samenstelling (aansluitend op Haringe)

C	cis ^o	cis'	fis'	cis''
1'	2'	2 $\frac{2}{3}$ '	2 $\frac{2}{3}$ '	4'
$\frac{2}{3}$ '	1 $\frac{1}{3}$ '	2'	2'	2 $\frac{2}{3}$ '
$\frac{1}{2}$ '	1'	1 $\frac{1}{3}$ '		

Cymbale 2 r. : N

Huidige samenstelling (aansluitend op Haringe)

C	cis ^o	cis'	fis'	cis''
$\frac{1}{3}$ '	$\frac{2}{3}$ '	1'	1 $\frac{1}{3}$ '	2'
$\frac{1}{4}$ '	$\frac{1}{2}$ '	$\frac{2}{3}$ '	1'	1 $\frac{1}{3}$ '

Sexquialtera sup. 2 r. : O en N : $2\frac{2}{3}$ -koor grotendeels oud, afkomstig uit de Cimbels van het Zw-werk. het oud rooster was intact aanwezig zodat de preciese mensurering kon worden toegepast. Prestant-mensuur conform aan mensurering van Fourniture/Cymbale
 Samenstelling : beginnend op cis' : $2\frac{2}{3}$ ' en $13/5$ '

Bombarde 16 v. : O behalve de grote C-pijp die nieuw is gemaakt afkomstig van Bombarde pedaal en trompet van het Zw-werk.
 2 oktaven in blik met loden bovenstukken, daarna tinnen bekens ; loden bovenstukken bijzonder slap en dunwandig.
 licht opgeronde franse lepels ; tongen vooraan lichtjes breder ; nagenoeg volledig origineel.

Trompet 8 v. (niet gedeeld) : O behalve grote C-pijp nieuw.
 1 oktaaf blikken bekens en loden bovenstukken, daarna tinnen bekens ; tongen en lepels idem als bombarde.

Clairon bas 4 v. : O, behalve cis^o en g^o-c' : N
 bekens in tin
 Voorheen verwerkt tot trompet 8' in het pedaal.

Vox humana 8 v. : N ; kopie naar deze te Gijzegem
 cilindrisch bekersgedeelte in 2 stukken met daartussen een ring.
 smalle lepels en tongen.

POSITIEF (C-f^{'''}) :

Prestant 4 v. : C-A in tin met ingecirkelde labia (cfr. Orgel Lebbeke) Nieuw
 Ais-c' : N in metaal van 95% lood.
 cis'-f^{'''} : O ; stemranden zwaar beschadigd zodat nieuwe stukken dienden opgezet te worden.

Bourdon 8 v. : O ; C-c^o : eiken, niet Van Peteghem ; de faktuur is vrij grof ; 3 pijpen zijn gemaakt van windkanaal vroeger positief, vermoedelijk door Ch. Verbeke.
 cis^o-c' : metaal ; op enkele nieuwe pijpen na oud : enge gedekt-pijpen van niet erg homo-

gene samenstelling.
 cis'-f^{'''} : O ; wijde gedekt met wijde en lange roeren (doormeter $\frac{1}{3}$ corpus ; doormeter lengte roer = lengte corpus)

Cornet 3 r. (vanaf cis') : N naar Haringe : cornet rugwerk
 samenstelling : $2\frac{2}{3}$ ', 2', $1\frac{3}{5}$ '
 open fluit-mensuur maar enger dan cornet van Gr. Org.

Doublet 2 v. : O ; zwaar beschadigde stemranden die vernieuwd werden. Evenals prest. 4 : enge mensuur.

Flutte 4 v. : O ; C-c^o : gedekt : een 3-tal nieuwe pijpen.
 cis^o-f^{'''} : gedekt met roeren
 dunne roeren ($\frac{1}{4}$ van corpus doormeter) ; lengte $\pm \frac{2}{3}$ van corpus-lengte).

Nazart $2\frac{2}{3}$ v. : O behalve de 7 hoogste pijpen
 C-F : gedekt
 Fis-ais^{''} : met roeren ; idem als flutte afkomstig van vroeger opgeschoven Nazaardeke $1\frac{1}{3}$ ' Pos ; de bas-kant was verwerkt in Sesquialter 2 st. van Zw-werk.
 b^{''}-f^{'''} : open fluit ; nieuw.

Tierce $1\frac{3}{5}$ v. : N ; gecopieerd naar Haringe tierce rugwerk.
 open fluit mensuur ; de tot bourdon verbouwde C-pijp bleef gehandhaafd in Bd. 8, en wijst de identieke mensurering van Haringe aan.

Fourniture 3 r. : N ; de stokbreedte laat enkel een aanzet toe op C van : $\frac{2}{3}$ ', $\frac{1}{2}$ ', $\frac{1}{3}$ '.
 De samenstelling van Aspelare leek in dit kader passend, en werd dan ook strikt gevolgd:

C	cis ^o	cis'	cis''
$\frac{2}{3}$ '	1'	2'	$2\frac{2}{3}$ '
$\frac{1}{2}$ '	$\frac{2}{3}$ '	$1\frac{1}{3}$ '	2'
$\frac{1}{3}$ '	$\frac{1}{2}$ '	1'	$1\frac{1}{3}$ '

Cromhoren 8 v. bas en superus : met tinnen bekens : cilindrisch met trechtervormige voet.
 C-B : N ; aansluiting werd gezocht bij het orgel te Aaigem.
 c^o-f^{'''} : O ; vrij enge kromhoorn, met zeer smalle lepels en dunne, grotendeels originele tongen.

Evenals van de andere tongstemmen werd de belering op de tongen verwijderd.

ECHO (c'-f''') : N naar het orgel te Haringe.

Bourdon et flutte 8 en 4 v. in één register ;

Bourdon : 13 pijpen gedekt, rest met roeren

Flutte : 13 pijpen met roeren, rest open fluit.

Cornet 3 r. : open fluit ; idem als op het positief.

PEDAAL (C-d') :

Montre 8 v. : C-b° : O, in het front ; de grootste pijpen hebben loden ruggen, en zijn minder toonvast dan deze van het Groot Orgel.

c'-d' : N in metaal van 95 % lood

Prestant 4 v. : C-Gis : O in het front zijveld ; oorspronkelijk baskant van Prestant 4' van het Positief.

A-d' : nieuw, op de lade in metaal van 95 % lood.

Mixture 5 r. : N ; samenstelling aansluitend op deze van het pedaal te Lebbeke :

C	Cis'
2'	2 $\frac{2}{3}$ '
1 $\frac{1}{3}$ '	2'
1'	1 $\frac{1}{3}$ '
$\frac{2}{3}$ '	1'
$\frac{1}{2}$ '	$\frac{2}{3}$ '

Trompet 8 v. : N ; gecopieerd naar deze van het hoofdwerk

C-B : met blikken onderstukken en loden bovenstukken in de bekens

c°-d' : met tinnen bekens

Tremblant : inliggend in het hoofdkanaal en werkend op de drie manualen.

Nagtegael en ventile

Koppel Positief naar Groot Orgel

Bij de intonatie werd naast de bekende normen van een ronde en zoete Van Peteghem-klank, ook respect opgebracht voor een zekere felheid en ongecompliceerde directheid in de klankgeving. Het bleek namelijk dat dit orgel, zoals overigens vele andere Van Peteghem-orgels, in origine in ruim mate kernsteekloos of met enkele nauwelijks merkbaar kleine kernprikjes was geïntoneerd. In de 19de eeuw en nog nadien zijn daar wel een goed

aantal kernprikken bijgekomen, echter niet algemeen bij alle pijpen en evenmin in die mate tot echte kernsteken verdiept, dat men zou kunnen spreken van bedorven kernen. Het meest aangetast leken bourdon 8 en prestant 4 van het positief en enkele frontpijpen. Toch bleven zowel in de fluiten als de prestanten vele kernen kernsteekloos, m.n. vooral in de Doublette 2v. van het Gr. Orgel, de beide 4-voets-fluiten en de Nazarts en de Bourdon 8 van het Gr. Orgel. De levendige aanspraak die hierdoor ontstaat werd niet weggemoffeld maar als een karakteristiek bewaard. Het etherische, zoetgevooisde, milde tot zelfs wat flauwe klankbeeld dat sommigen aan Van Peteghem-orgels willen vastknopen, is er meestal één ontstaan bij hard vervuilde en in elkaar geklopte orgels waaraan ons Vlaanderen zo rijk is, en die bovendien enkele generaties lang behandeld of beter mishandeld zijn geworden door orgelmakers die met de orgelbouwkundige degeneratie van de mufte laat-romantiek ook de kunst van het intoneren hebben verlerd.

Het klankbeeld dat ons echter uit het Zeelse orgel tegemoet treedt, heeft een overtuigend plein jeu op de beide manuaalwerken en het pedaal, met diepte, volume en helderheid, dynamisch en direkt in zijn aanspraak. Mede door hun wat indirecte windvoeding vanuit ventielkassen die vooraan zijn gelegen en door een aantal eigen konstruktiekenmerken, bezitten de tongwerken en het grand jeu niet die briljante schittering die wij bv. kennen van tongwerken uit de Luikse school, maar wel treedt daaruit breedheid en grond naar voor, een presence die toch indruk maakt. Wonderlijke elegantie en ranke frisheid treedt naar voren in de fluitstemmen. Na een vakantiebezoek aan twee orgels van de beroemde Joseph Gabler in de abdij Achsenhausen en Weingarten in Zuid-Duitsland, ben ik vorig jaar naar mijn orgel te Zele teruggekeerd in de vaste overtuiging dat een Van Peteghem zeker in de klankgeving van zijn fluitstemmen een groter meesterschap heeft betoond dan ik daar aan een Gabler-orgel heb gehoord, waarmee ik even wil wijzen op de internationale dimensie van Van Peteghem's kunst. Tot de meest geslaagde van dit orgel behoren naar mijn smaak, de prachtige brede Cornet, die helaas zo mishandeld en uit elkaar gerukt in 1945, terug tot een gesloten eenheid is teruggebracht, en de Montre 8 v. die zo harmonieus met volle toon tot zingen komt in de kerkruimte. Zonder overdrijven mag gesteld worden

dat beide stemmen tot het beste behoren van wat heden van de Van Peteghem-familie is te beluisteren ; ook in Haringe werkt de kerkruijnte niet in die mate tot klankontwikkeling mee.

Als adviseur, sedert 1971 betrokken bij deze restauratie, en als organist sedert 1972 op dit Van Peteghem-orgel, heb ik 15 jaar lang van dichtbij geleefd met de problematiek van dit schoolvoorbeeld van het beruchte gedeelde orgeltype. Deze restauratie is een moeilijke opdracht geworden, heel wat moeilijker dan ik bij aanvang ooit had kunnen vermoeden ; dezelfde ondervinding is ook opgedaan door de restaurateur Potvlieghe - De Maeyer, die deze ware klus tot goed resultaat heeft geklaard. Doorheen een gecompliceerde technische problematiek is een boeiend muziekinstrument ontstaan dat een vreugde betekent om te bespelen en te aanhoren. Het is een orgel dat een wereld van mogelijkheden opent, en dit niet enkel naar de Franse en Vlaamse literatuur toe. Men kan desondanks met dit instrument zeker niet alle literatuur aan, men kan er wel heel veel mee doen, maar men dient te weten wat men kan en niet kan, men dient eenvoudig het orgel te kennen; het orgel zelf dikteert wat mogelijk en niet mogelijk is, als het oor van de bespeler tot aanvoelen en luisteren bereid is.

1. Het hier neergeschreven overzicht van de geschiedenis is met opzet beknopt gehouden om tegemoet te komen aan een breder lezerspubliek. Voor uitvoeriger geschiedkundige gegevens en aantekeningen moge verwezen worden naar het artikel : 'Historische schets van het L.B. Van Peteghem-orgel in de St.-Ludgeruskerk te Zele' door A. Fauconnier, in het jaarboek van de Heem- en Oudheidkundige Kring van Zele 1974-1975, pag. 82-103.

Gelet op recent gevonden en niet eerder gekende archiefstukken, dient er de aandacht op gevestigd te worden dat de destijds gemaakte geschiedkundige analyse en interpretatie op enkele punten voor herziening vatbaar is, wat wij in het onderhavig artikel dan ook prompt hebben gedaan.

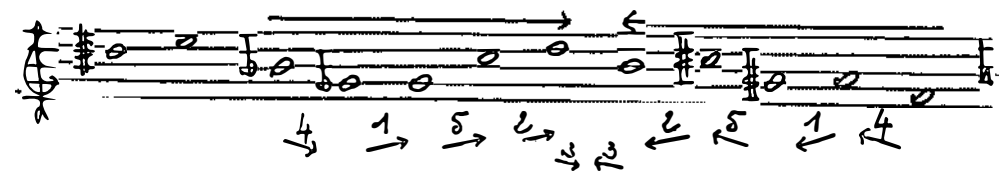
2. Over het gedeelde orgeltype bij Van Peteghem, en de redenen waarom tot deling van het orgelmeubel werd overgegaan, werd reeds eerder uitvoeriger geschreven in het tijdschrift «Vlaanderen», nr. 129, jg. 21, november-december 1972, onder het artikel van A. Fauconnier : 'De Van Peteghems, bekroning van het Vlaams Rococo, pg. 333-345. Er zij ook op gewezen dat de daarin gehuldigde opvattingen omtrent het Zeelse orgel gesteund waren op de vermoede analogie met het orgel te Lebbeke. Bevindingen tijdens de restauratiewerken en recente archiefvondsten wijzen echter ontegensprekelijk uit dat de vroegere opvattingen omtrent het pedaal en de plaats van het positief te Zele onjuist waren, en derhalve heden niet meer aangehouden kunnen worden.

Het orgelœuvre van Lucien Goethals - een summiere verkenning -

Frans GEYSEN

Komponeren van orgelmuziek kent op deze dagen ten onzent niet meer de bloei die het ooit gekend heeft. Waar dit toch bestaat en het bovendien enige stilistische eigenzinnigheid vertoont, afwijkend van de gangbare normen, wordt het gepresterde werk eerder schokschouderend bejegend als het al niet wordt doodgezwegen. Toch is er in Vlaanderen merkwaardig nieuw werk voor orgel tot stand gebracht dat m.i. durf en ondernemingsgeest van de organist onder de arm wil nemen waartoe onderhavige bijdrage de lust wil aanscherpen : met name benaderen we het orgelœuvre van Lucien Goethals.

De 'triptiek' voor orgel solo dateert van 1959 (1). Er zijn drie delen : Contrapunt 1, Monodie, Contrapunt 2. Aan de basis ligt één dodekafonische reeks die met haar vier verschijningsvormen — O(rigineel), I(nversie), R(etrogradatie) en I(nversieve) R(etrogradatie) — en alle transposities ervan de verwerkelijking van de kompositie regelt (In de aangebrachte muziekvoorbeelden gelden wijzigingstekens slechts voor één noot).

Uit de aangebrachte commentariëring (1 = kleine sekunde, 2 = grote sekunde, enz.) blijkt de isomorfische tendens per twee tonen sterk genoeg geïllustreerd : slechts een kleine ingreep zou nodig zijn om het geheel in twee gelijke helften op te delen waarbij de tweede helft een perfecte IR van de eerste helft zou zijn, wat erop wijst m.i. dat de 'perfecte' gestalte 'moedwillig' uit de weg werd gegaan — in het bewustzijn van het menselijk tekort ? —). Het eerste deel (Forte, vierde = 58) brengt twintig reeksvormen in het geding, het tweede (PP, vierde = 48) acht

1. Uit hetzelfde jaar stammen tevens '3 Capriccios' voor orgel die een enigszins grilliger, onvatbaarder tegenhanger vormen van de 'Triptiek' en zodoende enigermate vooruitlopen op 'Klankstructuren' van 1962.

en het derde (FF, vierde = 60) benut er dan weer zestien. De dodekafonische orthodoxie wordt strikt geëerbiedigd maar terzelfdertijd wordt het seriërend beginsel ook toegepast op de ritmisering, de groepsvorming der tonen en de tessituurspreiding. Eksemplarisch wil ik dit illustreren aan het middendeel dat gestructureerd wordt boven de onwrikbare pedaaltonen f-b-e' in de linkerhand, waarboven de rechterhand haast improvisatorisch de subtiele notengroepen uitstrooit. Door de liggen-blijvende tonen ondergaan de acht reeksen opmerkelijke metamorfosen wat op de hoedanigheid van de intervalliek een niet geringe invloed heeft, hetgeen uit de volgende synopsis voldoende moge blijken :

De groepering der tonen gebeurt als volgt (te vergelijken met de ritmische uitbouw) :

3 1 2 1 2 2 3 1 3 4 5 4 2 3
 3 3 3 1 3 2 1 2 3 1 2 3 3 3 3

Net als in de reeks bespeurt men ook hier partiële retrograde figuren. De inventarisatie van de oktaafverdeling der tonen levert volgend beeld op wanneer we uit de acht reeksen elk der negen tonen isoleren (f-b-e' zijn immers gefixeerd) :

	aantal	
	oktaven	
g''' g' g'' g' g'' g''' g''' g''	3	2' 3''' 3'''
as'' as' as'' as'' as''' as'' -- as'	3	2' 4''' 1'''
a' a''' a' a' a' a'' a'' a'''	3	4' 2'' 2'''
bes'' bes'' bes' bes' bes'' bes'' bes'' bes''	2	3' 5''
c''' c'' c''' c'' c''' c''' c'' c'''	3	3'' 4''' 4'''
des''' des''' des''' des''' des''' des''' des''' des'''	2	2'' 6'''
d'' d''' d'' d'' d'' d'' d'' d'''	2	6'' 2'''
es'' es'' es''' es'' es'' es'' es'' es''	2	7'' 1'''
ges'' ges'' ges''' ges'' ges'' ges'' ges'' ges'''	2	4'' 2'''

Statistisch is er dus per oktaaf de volgende frequentie : 13', 36'', 21''' en 1'''''. Bekijkt de tenslotte de ritmische uitbouw :

Ook hier zijn grotendeels drie rubrieken aan te duiden per ritmische omgeving : deze van de zestiende, van de achtste in triool en van de vierde, met hun vergrotingen, verkleiningen en verlengingen.

De vormartikulation tenslotte speelt zich af als volgt :
 per maten van twee vierden : 2 2 4 6
 4 5 3

waarbij in de eerste twee maten de rechterhand rust, en per groepering der notengroepen in hogere orde :

3 6 5
6 6 3

In tegenstelling tot de klare tonenreeksentechniek van 'Triptiek' ontsnapt het ééndelige orgelwerk 'Klankstructuren' uit 1962 aan een evenzo strikte aanpak ofschoon het basismateriaal onmiskenbaar dodekafoon is. Een en ander is het gevolg van de betrachting het variatieprincipe, aan dodekafonie impliciet inherent, op een haast lijfelijke wijze ervaarbaar te maken. Goethals maakt daarbij gebruik van de traditionele middelen als herhaling, verlenging en verkorting, opbouw door gelijkmatige en stelselmatige uitbreiding, én zo meer. De komponist gunt zich aldus een reeks vrijheden die sterk door intuïtie en emotie werden bepaald en een bijzonder levendig en meeslepend stuk orgelmuziek opleveren die een opening lijkt te slaan naar meer kommunicerbaarheid toe. Merkwaardig is bovendien de vaststelling dat de twaalf-tonenreeks in dit stuk identiek blijkt te zijn aan deze van 'Twee Kristallen' voor piano uit 1961 dat blijkens de analyse van Prof. Dr. Herman Sabbe rigoureu serieel van opzet is (2), waar men bijgevolg met dit orgelwerk een heel ander stilistisch klimaat schijnt te hebben willen aanboren. Toch staat een piramidale klankvoorstelling centraal :

zoals uit de tekening van het begin duidelijk blijkt en de reeks met haar gespiegelde kreeftgang weergeeft :

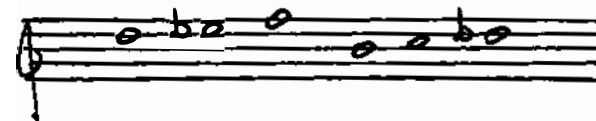

2. Cfr. Herman SABBE : 'Het muzikale Serialisme als techniek en als denkmethode', p. 309 e.v., uitgegeven in 1977 door de Faculteit van de Letteren en Wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit te Gent.

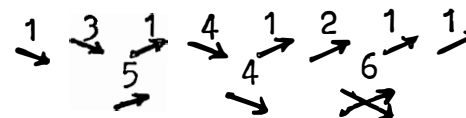
Binst een oktaaf gereduceerd is er de tendens per groepen van drie tonen te lezen, ook in de hand gewerkt door het uitgekomponeerde notenbeeld. Ofschoon van regelrechte isomorfieën geen sprake is, is de neiging daartoe ook hier onloochenbaar maar om stilistische redenen afgebroken teneinde een grotere verscheidenheid aan klankfiguren te kunnen bekomen. Bekijken we de eerste figuren in de reeks dan is de tweede haast de progressie een toon hoger van de eerste :

Verwisselen we a en bes van plaats is de gelijkvormigheid volmaakt. Door die plaatsverwisseling echter wordt een evolutie van intervallvergroting op touw gezet die de kleine tert van de eerste tot grote tert in de tweede groep doet uitgroeien. Het geheel is bovendien gevat in een tritonambitus e-bes. De twee volgende groepen zijn eveneens gebed in een tritonomvang b-f wanneer we de eerste ervan een oktaaf hoger plaatsen :

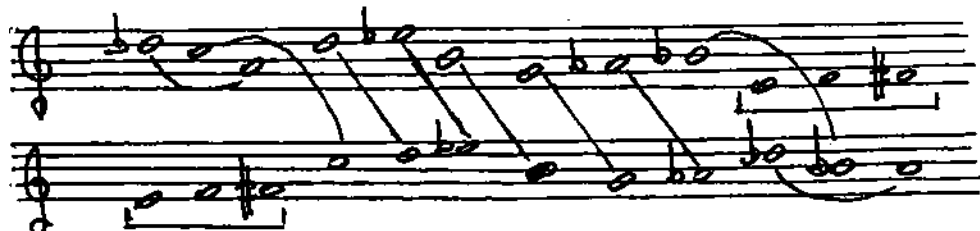

Hierbij doet zich de tendens van verkleining voor daar het tweede interval per groep eerst een grote en daarna een kleine sekunde vertoont. Stellen we dit laatste interval voor door 1 (cfr. supra) krijgen we de volgende schikking per grootte en per bewegingsrichting :

Een ander merkwaardig kenmerk in de geproportioneerde van de reeks is het feit dat het bij elkaar brengen van zekere reeksvormen een zo groot aantal van toonprofielen doet samenvallen dat de grootste onduidelijkheid ontstaan kan over welke reeks het wel degelijk gaat, tevens daarvan gebruik kan gemaakt

worden om een zeer fraai spel van varianten in de herhaalbaar-
making van toongroepen te gaan uitspelen; zo bv.:

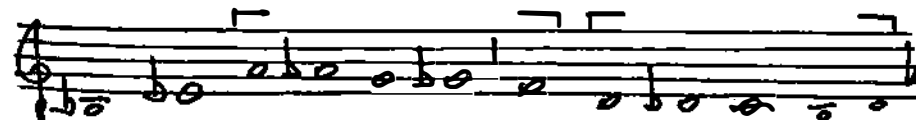
In de verwerking van het materiaal naar de muzikale vormgeving toe kan men spreken van drie morfologische typen: a) piramidale toonplaatsing; b) melodisch-harmonische verweiding; c) korte toongroepjes in uitbreiding en inkrimping. Door deze typen wordt, enkel- of meerduidelijk, de artikulatie der acht geledingen bepaald. Grosso modo kan men het volgende schema uitbouwen waarbij ter nadere specificering tevens de dynamische tekens per geleding zijn weergegeven:

FF.	P.	FF.	MP.	FF.	F.	FF.	P./MP./PPP.
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
a		a + a	+ a			a	
+ b	b						b
+ c		+ c	c	c	c	+ c	

De eerste geleding vormt zodoende een soort inleiding tot de boogvorm van de rest, waarin de vijfde door een akkoordherne-
ming naar de derde refereert terwijl de zevende in lengte en elan naar de vijfde verwijst.

Het stuk is bijzonder indrukwekkend door de zwier van zijn inventiviteit, door de fijnzinnigheid waarmee kenmerkende inter-
vallen steeds opnieuw in werking worden gezet, door een soepele organistieke schrijfwijze die eigengereid maar galant de verbodsbepalingen der oktaviëringen omverhaalt waar terzake
doende aksentuering erom vraagt. Deze muziek vergt een temperamentele uitvoering die koele abstactie verre van zich houdt: het gezwinde tempo (achtste = 160) laat de organist geen keuze
tussen dralen of doen.

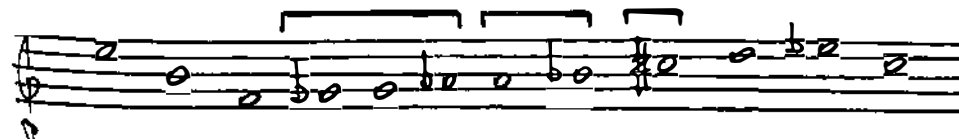
In 1979 — zowat 17 jaar later — schreef Goethals de 'Variaties op een thema van Herman Sabbe', voor orgelsolo eveneens (3). Naast de 'ekspositie' van het thema bestaat het stuk uit vijf variaties, allen een structuur van acht maten omvattend, allen, op de vierde na (vierde = ± 80), een rustig tempo van: vierde = ± 40 of ± 50 , debiterend. De muzikale en technische vinding-
rijkheid en verbeelding bij deze pareltjes van miniatures vindt in deze tijd nergens zijn gelijke. Bijzonder boeiend is de vast-
stelling dat de komponist onmiskenbaar verwijst naar morfologi-
sche aspecten uit zijn vroegere orgelwerken: zo roept de eerste variatie bepaalde herhalings technieken uit de 'klankstructuren' in herinnering terwijl de tweede variatie een regelrechte konden-
satie betekent van de 'Monodie' uit de 'Triptiek'. De eerste variatie benut de kwarttranspositie van het origineel:

A, as, g en ges tollen rond in de linkerhand, aangevuld met een tappende f in de bas; de vijf resterende tonen krijgen een mee-
slepend zij het een weinig weemoedig verloop in de rechterhand, met de twee eerste tonen van de reeks toegevoegd aan het slot-
akkoord.

De vier beweeglijke tonen, een paar maal twee aan twee ge-
scheiden door een achtste rust, liggen besloten in een variabele
duurcel die in lengte van achtsten als volgt fluktueert: 6, 7, 9,
10, 6, 7, 9, 7 + 3. De F in het pedaal daarentegen verschijnt
eerst na vier achtsten rust en keert dan telkens om de acht
achtsten weer (zeven maal identiek), uitgezonderd de laatste
maal waar zij na zeven achtsten volgt om met een halve Es te
besluiten.

De tweede variatie is gebaseerd op de I. van de reeks:

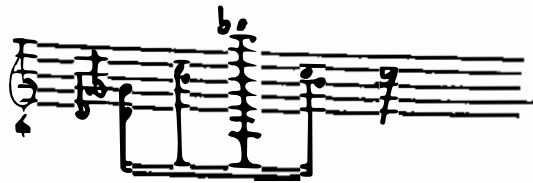

waarvan f en b gefixeerd zijn als liggende klank in de linkerhand, de acht maten lang, terwijl de E in het pedaal als het ware

3. Over de derde variatie ervan handelde ik reeds in ADEM 1982/3 op p. 128, en over de vijfde ervan in ARSIS 1983/2 op p. 39.

f-b ciseleert door na twee vierden-rusten om de zes vierden vijf maal ongewijzigd haar reperkutief ritme te laten horen van : twee achtsten toon, achtste rust, achtste toon ; na de vijfde maal worden de zes vierden gereduceerd tot drie plus een achtste waarna met een achtste E gevolgd van een halve Es het eindpunt wordt bereikt. In de rechterhand worden drie cellen van overeenkomstig drie, twee en één toon geïsoleerd : ges'', g', as' wordt vier maal angebracht met in de twee middelste keren nog een herhaling telkens van g' en as', a'' en bes'' volgen dan twee maal om met des''' melodisch te besluiten, want de resterende c''-d'' vormen met f-b en Es het slotakkoord.

De meest adembenemende variatie is wel de derde : in de rechterhand wordt, per noot alternerend, de combinatie van de reeks met haar spiegelbeeld weergegeven (O. + I.) terwijl simultaan een dito eveneens verschijnt, in tritontranspositie, maar dan van achter naar voor (R. + I.R.), in de linkerhand ; ook op ritmisch gebied speelt de linkerhand de preciese retrogradatie van de rechter. In het pedaal met vier-voet weerklinkt een lichtjes gevarieerde reeks, een grote sekunde lager getransponeerd. Met de vierde variatie gaan we een snelle toccata tegemoet die acht tonen van de reeks over de twee handen verdeelt in groepjes van vier zestienden + één zestiende rust, en de vier resterende tonen voorbehoudt aan het pedaal dat er een soort traag dol-draaiende ostinaat van maakt. De eerste groep in de handen ziet eruit als volgt :

Na acht herhalingen van deze groep wordt a gewijzigd in as, drie maal herhaald, waarvolgens as nog verder daalt naar g terwijl des' werd gewijzigd in e', wat negen maal wordt gerepeteerd, om dan met vier maal de oorspronkelijke groep het stuk te besluiten in de vertikalisatie tot één samenklank van deze zelfde groep.

In de laatste variatie staat vast dat de rechterhand omzeggens tweemaal de oorspronkelijke reeks weergeeft, een affirmatieve reekspositie dus als je wil, maar met de toewijzing van het overige potentieel zitten we zo ongeveer in dezelfde ongewisheid als bij het b-element uit de 'Klankstructuren' : de melodisch-harmonische verstrengeling gebeurt dermate dat een volstrekte meerduidigheid er het besliste gevolg van is.

Hiermee zijn we aan het einde gekomen van deze schetsmatige benadering van Lucien Goethals' voorlopige orgelœuvre. Het is een opvallend feit dat Goethals' muziek, die geredigeerd wordt vanuit een krachtig en koen intellect gepaard aan een niet mis te verstane sensualiteit — cfr. onze Gothische en Renaissance-meesters — door organisten zo weinig happig wordt ter studie genomen (4). Evenwel verdient Goethals universele belangstelling ook op het vlak van zijn orgelmuziek al was het maar omwille van het feit dat hij een der weinige seriële komponisten is die volwaardige werken in die zin voor orgel hebben geschreven : het grotendeels monodinamisch karakter van het instrument staat grote difersificatie dienaangaande in snelle opeenvolging in de weg waaraan Goethals tegemoet komt, niet door afzonderlijke dynamische partikels te gaan uitschrijven over verschillende klavieren met onderscheidene intensiteit — wat eerder op de bravour van heksenwerk uitlopen zou — maar dit aspect van een doorgedreven serialiteit in grote mate ondervangt door de voortdurend afwisselende densiteit én sonore klankkwaliteit der vertikale toonstapelingen ; en de ontdekkingstocht naar bijzonder attractieve auditieve momenten in dit laatste verband zou een avontuur mogen heten waartoe ieder rechtgeaard organist de roep zou dienen te horen zich daaraan te wijden en te wagen. Ondanks de geringe belangstelling voor zijn orgelmuziek laat Goethals het niet na voor dit instrument te blijven komponeren (5), en mogen in een recent verschiet, zoals hij me toevertrouwde, nieuwe produktén van zijn hand worden verwacht. Hopelijk blijft het niet het voorrecht van schrijver dezes er halsreikend te zullen naar uitzien.

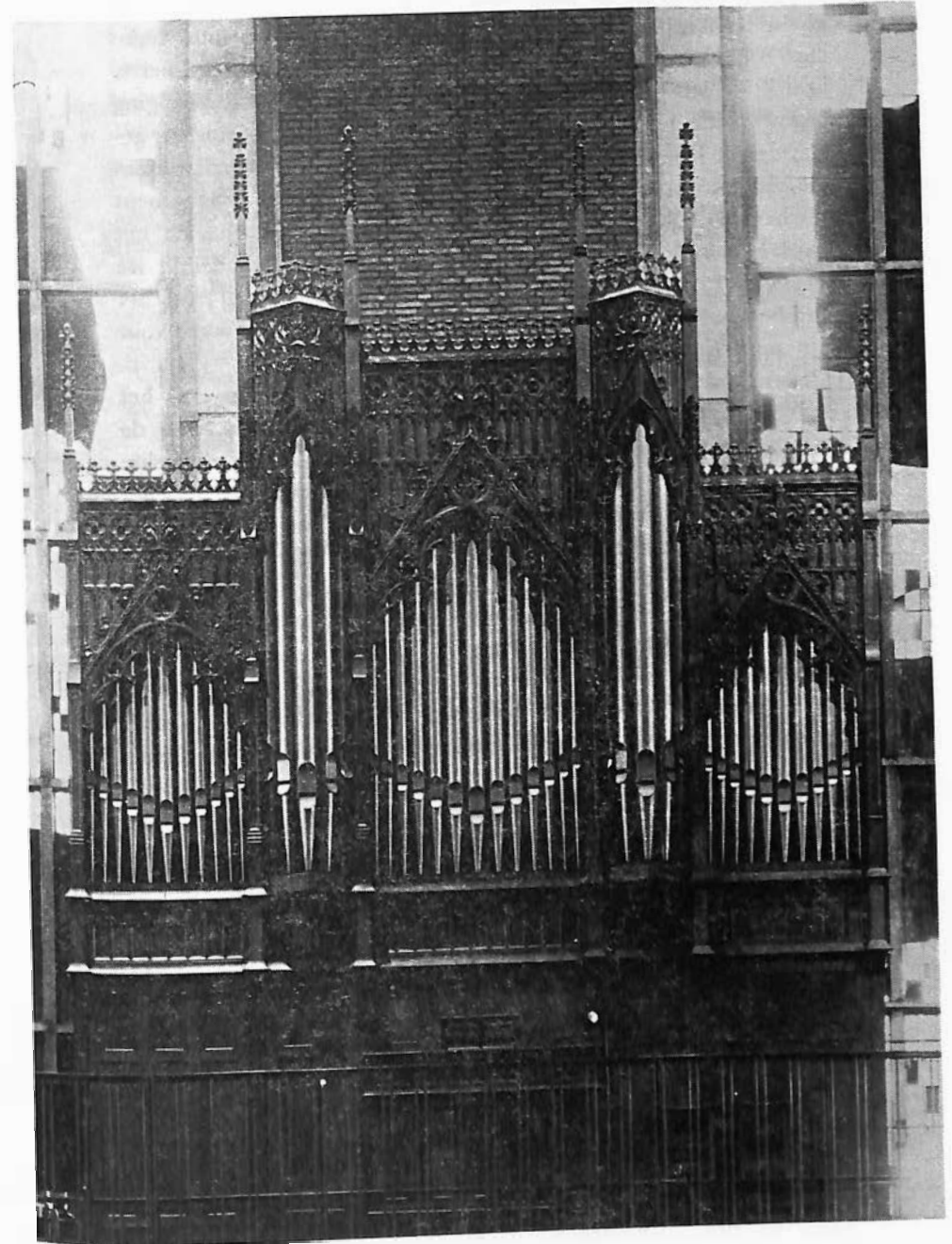
4. 'Ik geloof dat orgelisten niet graag nieuwe muziek spelen', is een verzuchting van de komponist in een recente brief.
5. 'Het orgel is voor mij een belangrijk instrument voor de hedendaagse muziek', in dezelfde brief.

Cavaillé-Coll's opus 493 : eind goed, al goed

P. ROOSE

Aristide Cavaillé-Coll (° Montpellier 1811 - † Parijs 1899) is algemeen bekend als één van de topfiguren in de Franse orgelbouwgiedenis. Zijn ontzaglijke werklijst omvat vooral realisaties in Frankrijk ; in ons land heeft hij slechts enkele werken afgeleverd, waarvan er dan nog amper twee in ongewijzigde toestand bewaard gebleven zijn. Een van deze beide werken is het opus 493, te Jette bij Brussel geleverd aan de nonnencongregatie «Société du Sacré-Cœur de Jésus», die overigens uit Parijs stamt. Volgens de archieven van Cavaillé-Coll bedroeg de exacte prijs 25.253,60 frank ; in hetzelfde archief staat verder vermeld dat de plaatsingsdatum 8 augustus 1878 is (i.e. vermoedelijk de datum van aanvaarding) en dat het Cavaillé-Coll's 493ste werk is. Ook in het archief van de kloosterorde, aldus de huidige zusteroverste, zijn geen andere gegevens, b.v. bouwcontract, te vinden. Wanneer men de verdere geschiedenis van het orgel overloopt, kan men vaststellen dat het instrument ononderbroken in goede handen is gebleven wat het onderhoud aangaat. In 1879-80 was orgelbouwer Salomon van Bever in de leer geweest bij Cavaillé-Coll, en in 1880 nam hij het Huis H. Loret over te Laken (een buurgemeente van Jette) : het is dus niet verwonderlijk dat Van Bever het Cavaillé-Coll-orgel in onderhoud kreeg. Het archief van de Van Bevers spreekt van regelmatig onderhoud (vier stembeurten per jaar, b.v. van 1899 tot 1931) en diverse herstellingen (o.m. in 1918). Na S. van Bever († 1916) volgden diens neven Louis, Nicholas en François Draps en vanaf 1945 Salomon Eyckmans (petekind van S. van Bever, en reeds van 1903 werkzaam in het bedrijf). Sedert 1963 zet J.P. Draps, kleinzoon van S. Eyckmans, op zijn beurt de traditie verder.

De laatste jaren begon de kloosterorde Sacré-Cœur te Jette erg aan ontvolking te lijden en aldus geraakte ook de grote kapel stilaan buiten gebruik. Het neogotisch meubilair vertrok naar diverse bestemmingen en ook het orgel, insgelijks met een raschte neogotische kast, wilden de zusters graag kwijt. Dat een

H. Hartkerk - Hasselt, Cavaillé-Coll (1878)

Cavaillé-Coll-orgel te koop staat voor een slordig miljoen Belgische franken is iets waar buitenlandse grijpgragen al gauw lucht van hebben, en op dat moment gebeurt er — voor de eerste keer! — iets uitzonderlijks in ons landje: verontwaardiging begint alom te gisten en diverse gezagsinstanties worden gealarmeerd. Hoewel er geen enkele dwang kan uitgeoefend worden — het betreft immers privé-bezit, dat zelfs niet als monument beschermd is — nemen de zusters het oprechte voornemen het orgel niet buiten de grenzen te laten gaan. En uiteindelijk, we schrijven 25 december 1983, wordt het orgel verkocht aan het stadsbestuur van Hasselt, dat op zoek was naar een orgel voor zijn muziekschool.

Alhoewel er eerst wat schermutselingen waren (men zou het orgelbuffet moeten inkorten omdat de zaal te laag was voor de ca. 8 m hoge kast, enkele verlichte geesten wilden de dispositie «moderniseren» e.d.m.), kon het gezond verstand het halen: het orgel prijkt thans in de H. Hartkerk te Hasselt, een ruimte waarin het naar verluidt zeer goed tot zijn recht komt.

Het is orgelbouwer J.P. Draps, iemand die met dit soort orgels goed vertrouwd is en zoals gezegd het orgel jarenlang onderhield, die de demontage te Jette uitvoerde, en gelukkig ook te Hasselt voor de wederopbouw mocht instaan.

Op 24 augustus 1984 werd het orgel officieel terug in gebruik genomen, met o.m. een orgelbespeling door organist Luc Ponet uit Kuringen.

Dispositie:

<i>Grand Orgue</i>	<i>Récit</i>	<i>Pédale</i>
Bourdon 16	Flûte harmonique 8	Sousbasse 16
Montre 8	Viola de gambe 8	Flûte Basse 8
Salicional 8	Voix céleste 8	Trompette 8
Bourdon 8	Flûte octaviante 4	(Flûte 16)
Prestant 4	Octavin 2	(Bombarde 16)
Flûte douce 4	Basson-Hautbois 8	
Trompette 8	Voix humaine 8	
Speelhulpen:	— Tirasse Grand Orgue	
	— Tirasse Récit	
	— Copula	
	— Expression (zwelltrede)	
	— Trémolo	

Manuaalomvang: C - g^{'''} — Pedaalomvang: C - f

De eerste drie pedaalregisters zijn afleidingen uit het Grand Orgue; de laatste twee zijn gereserveerd van in origine (en nog niet geplaatst). Grand Orgue = onderklavier; Récit expressif = bovenklavier.

Van de orgelkast geven we hier geen bijzonderheden, we zijn zo vrij te verwijzen naar de afbeelding.

BIBLIOGRAFIE

(enkel aangaande Jette/Hasselt)

1. FELIX, J.P.: «*Inventaire descriptif des archives des facteurs d'orgues Van Bever de Laeken/Amiens (1885-1916)*», Brussel 1980, blz. 84-85.
2. BOTQUIN, J.M.: «*Fugue en mode mineur des grandes orgues du Sacré-Cœur*», in 'La Sarcelle', nr. 12, Jette, febr. 1984, blz. 7. (Vertaling in 'Orgelkunst', VII, nr. 4, dec. 1984, blz. 20-22)
3. (Diverse): «*Orgels in Hasselt*», tentoonstellingsbrochure, 1984. (Bespreeking zie 'Orgelkunst', VII, nr. 4, dec. 1984, blz. 45).
4. FELIX, J.P.: «*L'Orgue A. Cavaillé-Coll du Couvent du Sacré-Cœur à Jette, 1878*», in 'L'Organiste', XVII, nr. 3, 1985, blz. 113-121.
5. (Mededelingen): «*Het Cavaillé-Coll-orge Ivan Jette*», in 'Orgelkunst', VIII, nr. 2, juni 1985, blz. 43.
6. «*Kroniek, 1985, 24 augustus*», in 'De Mixtuur', nr. 52, Schagen, jan. 1986, blz. 94.
7. (Redactie): «*Waar een wil is... Een Cavaillé-Coll in Hasselt!*», in 'Orgel Positief', V.O.V., Antwerpen, maart 1986, blz. 7-8.

We maken van de gelegenheid gebruik om dit bericht hier af te ronden met een bondige status quaestionis van de Cavaillé-Coll-orgels in Vlaanderen:

- Gent, St.-Niklaaskerk: gebouwd in 1856; in zijn oorspronkelijke vorm bewaard gebleven; de kerk echter is reeds meer dan 20 jaar gesloten wegens restauratie, rond het orgel is een beschermende omkisting opgetrokken.
- Jette, Sacré-Cœur: thans te Hasselt cfr. supra; dit kloosterorgel heeft niet de allure van een groot romantisch orgel (b.v. geen mixtuur), doch Gent en Hasselt zijn de enige intact gebleven Cavaillé-Coll-orgels.
- Gent, paters Jesuïeten (Residentie O.-L.-Vrouw van Vlaanderen): gebouwd in 1869-70; in 1959 overgebracht door firma Klais (Bonn) naar het Filosofisch College der Jesuïeten te Heverlee (Leuven); het orgel verkeert in slechte staat (diverse wijzigingen o.m. aan de intonatie, windziek...).
- Leuven, St.-Jozefkerk: gekocht ca. 1880; in 1974 in de nieuwe kerk overgeplaatst, maar schandelijk verbouwd; het betreft geen groot werk van Cavaillé-Coll, eerder een soort klein demonstratieorgel (zonder buffet) dat kant en klaar uit het atelier kon meegenomen worden.

- Antwerpen, paters Redemptoristen : in 1876 aangekocht (nadat het orgel gediend had voor het Antwerps Festival) ; was iets gelijkaardigs als het vorige ; in 1971 werd het verkocht en bevindt zich nu in de Hervormde Sionskerk te Nunspeet, Nederland.
- Brussel, grote zaal van het Koninklijk Muziekconservatorium : gebouwd in 1879-80, en meermaals aangevuld en gewijzigd (door Cavallé-Coll en later Ch. Mutin) ; ca. 1955 (naar wens van orgelleraar) geëlectro-pneumatiseerd, met moderne speeltafel (de oude speeltafel wordt bewaard in het Instrumentenmuseum van het conservatorium) ; heeft veel te lijden gehad van de verwarming in de zaal.

† TITUS TIMMERMAN (1914-1986)

Titus Hendrik Timmerman, geboren te Almelo (NI.) op 5 augustus 1914 werd in 1934 premonstratenzer van de abdijkerk van Tongerlo en was er vanaf 1942 als organist verbonden. Jarenlang leraar te Herselt, Blauberg, O.-L.-Vr.-Olen en Heist-op-den-Berg en sinds 1966 was hij godsdienstleraar aan de Europese school te Mol. Een grote voorliefde bleef hij echter koesteren voor de orgelcultuur in Vlaanderen. In de gehele levensloop van het Vlaamse orgeltijdschrift «De Praestant» (1951-1972) nam hij onder het directeurschap van Flor Peeters het hoofdredacteurschap waar. Onmiskenbaar heeft hij het blad een aristokratisch cachet weten mee te geven door vorm en inhoud. Een militante plaats heeft hij met zijn beminnelijke, ja lieve karakter nooit willen of kunnen innemen. Overal was hij in de orgelminnende middens present en bekend. Pas rond zijn zestigste voelde hij er wat voor om zich met de historische restauratie te gaan bezig houden als adviseur. Hij was inmiddels actief als secretaris van de Interdiocesane Orgelcommissie en als medewerker aan het Instrumentenmuseum te Brussel, zonder daarom in het oog springende standpunten in te willen nemen. Joviaal in de omgang, was hij dan ook de juiste man op de juiste plaats als ondervoorzitter van de Kultuurraad van de gemeente Westerlo en als moderator van de Kempische Kultuurkring. T.H. Timmerman is plots — nog geen 70 jaar oud — heengegaan, in het Sint-Jozefziekenhuis te Vilvoorde op 27 april 1986. G.P.

Mededelingen

Het orgel in Hasselt

De laatste jaren krijgt het orgel te Hasselt stilaan de belangstelling die het in het verleden vaak, ten onrechte, moest missen.

In 1983 werd gestart met een jaarlijks terugkerend Orgel- en beiaardmuziekfestival.

In 1984 verscheen de inventaris in het Hasselts orgelpatrimonium en werd dit in een tentoonstelling geëvoceerd.

In 1985 kocht het Stadsbestuur een Cavallé-Coll-orgel aan en plaatste dit in het Provinciaal Heiligdom Heilig Hart.

In hetzelfde jaar werd een stedelijke orgelcommissie opgericht die de herwaardering van het orgelbezit wenst te realiseren. Diverse activiteiten en manifestaties werden georganiseerd : concerten, open-deurdagen, orgelfietstochten, een colloquium.

In 1986 wordt deze trend verdergezet : een orgelfestival in augustus, gesprekken met verantwoordelijken over restauraties, een concertprogramma over verschillende maanden.

Vanaf april worden in de Kathedraal maandelijks concerten ingericht : elke eerste zaterdag van de maand, om 15.30 uur wordt het publiek uitgenodigd voor een recital door gerenommeerde binnen- of buitenlandse organisten (zie concertagenda).

Het programma van het orgel- en beiaardmuziekfestival is als volgt : vrijdag 22 augustus, 20u. : opening tentoonstelling orgelmaquettes in het Stadsmuseum

zaterdag 23 augustus, 14-18u. : Straatorgelanimatie
16u. : Beiaardrecital, Bertus Oomen (NI)
20u. : Orgelrecital, Weinberger (BRD)

zondag 24 augustus, 11u. : Aperitiefconcert (Raadzaal Stadhuis)

maandag 25 augustus, 20u.30 : Beiaardrecital, Noël Reynders

dinsdag 26 augustus, 11u. : Marktconcert, Beiaard, René Vanstreels
15-18u. : Orgelnamiddag (open-deur)
20u.30 : Beiaardrecital, Albert Boon

woensdag 27 augustus, 20u. : orgelconcert

donderdag 28 augustus, 15-17u. : Beiaardluisterwedstrijd
20u.30 : Beiaardrecital, J. Feyen

vrijdag 29 augustus, 11u. : Marktconcert, beiaard, René Vanstreels
16u. : Beiaardrecital, Leen 't Hart (NI)

20u.30 : Beiaardrecital, Constant Versichel

zaterdag 30 augustus, 14-18u. : Open-toren-beiaarddag
namiddag en avond : kermisorgelconcert.

De concerten buiten het muziekfestival worden in de concertagenda vermeld.

Orgelagenda

Reeds voor de zesde opeenvolgende keer wordt de jaarlijkse orgelagenda uitgegeven. Deze agenda bevat een dagkalender van zowat alle orgelconcerten die vanaf april tot en met oktober 1986 worden georganiseerd in het Vlaamse land.

Tevens werden orgelcursussen opgenomen, naast orgeltrips en de adressen van de organiserende verenigingen.

Deze agenda is verkrijgbaar via storting van 50 fr. op rek. nr. 408-7046691-94 t.n.v. de «Vlaamse Orgelvereniging» vzw, Gasstraat 24 te 2008 Antwerpen, met vermelding «orgelagenda 1986». Bij ontvangst van storting, wordt u deze onmiddellijk toegezonden.

Internationale meesterkursus Millstat, september '86

Naast de verschillende instrumenten en de kamermuziek, wordt ook het orgel met cursusleiders bedacht.

Lionel Rogg behandelt van 1 tot 5 september, werk van Buxtehude, Frescobaldi, Du Mage, Bach en een eigen compositie.

Michael Schneider, die van 8 tot 12 september cursus houdt, vermeldt op het studieprogramma «Weinen, Klagen» van Liszt en verschillende Bach- en Buxtehudewerken.

Inlichtingen : Sekretariat der Internationalen Musikwochen Millstat, Stiftsgebäude, A 9872 Millstatt.

Münster, Internationale prijs voor jonge organisten

Als blijvende bijdrage tot het Europees Jaar van de Muziek, organiseert de Stad Münster een driejaarlijks internationaal orgelconcours, toegankelijk voor kandidaten tussen 16 en 21 jaar.

Er zijn drie prijzen voorzien. Ter bevordering van de moderne orgelmuziek zal ook een internationaal bekend componist deel uitmaken van de jury.

De eerste uitgave van dit gebeuren gaat door op 13 en 14 september 1986.

Inlichtingen : Kulturamt der Stadt Münster, Postfach 5909, D-4400 Münster.

Manchester, Vijfde internationale orgelconcours 1.6-9-'86

Op het drieklaviers Hradetskyorgel gaat het vijfde orgelconcours door geprogrammeerd door Geraint Jones, en toegankelijk voor kandidaten onder de 31 jaar.

Programma : Eliminatie :

1. Toccata Nona uit 2de boek, Frescobaldi
2. Preludium en Fuga in C BWC 547, Bach
3. Scherzo op. 2, Duruflé

Finale :

1. Noël VI in D, ed. Schott 1875, blz. 40, Daquin
2. Deux Danses à Agni Yavishta, Alain
3. Fuga in G BWV 577, Bach
4. Tanz-Toccata, Heiller

De jury bestaat uit : Geraint Jones, voorzitter, J. Guillou, Th. Harmon, J. Serafin en G. Weir.

Inlichtingen : Manchester International Organ Competition, The Festival Office, Central Library, St. Peter's Square, Manchester M2 5PD.

50 jaar orgelbouw in Herselt

Een halve eeuw orgelbouw op dezelfde plaats is voor orgelbouw Pels-D'Hondt, die deze traditie voortzet, een aanleiding «om even stil te staan en te kijken hoe drie generaties familie en dorpsgenoten voor ons het orgelmaken beleefden». Deze bevindingen aan de hand van oude foto's, dagboekuittreksels en mondelinge overlevering werden gebundeld in een boekje (deel I) «De Orgelmakers D'Hondt», dat werd aangeboden tijdens de feestavond van 7 mei jl. De jubileumviering was tevens aanleiding om de werkhuizen gedurende een paar dagen open te stellen voor 'alle minnaars van de stiel'.

Cursus op en orgelexkursie naar Zuidnederlandse historische orgels — Veurne, 23-25 juli

Deze orgelcursus, die terzelfdertijd een orgelexkursie is, wordt gegeven op verschillende historische instrumenten. Er wordt inzicht

gegeven in een repertoire dat geschikt is voor het orgel van het Zuidnederlandse landschap, met als uitgangspunt een éénklaviersinstrument met gedeelde registers.

De orgelmuziek van P. Cornet, van den Kerckhoven, Van den Gheyn en Fetis is richtinggevend.

De Italianiserende stijl van J.S. Bach, de Zuidduitse orgelschool rond Pachelbel, de Italiaanse orgelstijl rond Frescobaldi en Froberger, de Franse orgelmeesters evenals de Spaanse en de Engelse historische orgelliteratuur kunnen vrijelijk naar voor worden gebracht.

Inlichtingen : Documentatiecentrum voor Orgel, Vleeshouwerstraat 23, Veurne. Tel. (058) 31.28.32.

Orgelpostkaarten

Zopas verscheen de derde reeks orgel-fotokaarten, uitgegeven door de Vlaamse Orgelvereniging vzw. Deze serie bevat volgende instrumenten : Antwerpen, kathedraal en St.-Joriskerk ; Brasschaat : St.-Antoniuskerk ; Moere-Gistel, Hasselt : H. Hartkerk ; Boutersem : St.-Annakerk ; Heverlee - paters Jezuiten en Zuienkerke. Deze reeks kan bekomen worden door storting van 300 fr. op rek. nr. 408-7046691-94 t.n.v. de «Vlaamse Orgelvereniging» v.z.w. te 2008 Antwerpen, met vermelding «fotokaarten reeks III». De twee voorgaande reeksen zijn, eveneens aan 300 fr. per serie van 8 kaaren, nog te verkrijgen.

Agenda

MEI :

3	15u30	Hasselt, St.-Quintinskathedraal, Luk Bastiaens
4	19u30	Leuven, O.-L.-Vr.-Middelareskerk, Willem Ceuleurs
	15u	Boutersem (Roosbeek), St.-Annakerk, Luk Bastiaens
	16u30	Jodoigne, St.-Medarduskerk, Paul Dinneweth
	20u	Everberg, SS Martinus & Lodewijkkerk, Joris Verdin
6	20u30	Antwerpen, St.-Jozefskerk, Jan Van Landeghem
9	19u45	Brugge, H. Magdalenakerk, Inhoudingsconcert Schyven-Loncke-orgel, Reitze Smits (NI)
11	16u	Lewen, Klooster Zusters Clarissen, Chris Dubois
13	20u30	Antwerpen, St.-Jozefskerk, Ulrich Bremsteller (BRD)
15	20u	Antwerpen, Gasthuis St.-Elisabeth, Stanislas Deriemaeker
19	15u	Vorselaar, parochiekerk, Stanislas Deriemaeker
20	20u30	Antwerpen, St.-Jozefskerk, Jan Staudt (NI)

JUNI :

1	17u	Koekelare, parochiekerk, Chris Dubois, m.m.v. E. De-queke, fluit
3	20u15	Beek (NI), Ned. Herv. Kerk, John Boone
6	20u	Hulst (NI), Basiliek H. Willibrordus, Elna Somppi
7	15u30	Hasselt, St.-Quintinskathedraal, Kamiel D'Hooghe
8	15u	Brasschaat, St.-Antoniuskerk, Marcello Giroto (I.)
10	20u15	Geleen (NI), Augustinuskerk, Thieu Zeyen
15	15u	St.-Trudo-abdij, Male, Joost Vermeiren
17	20u15	Geleen (NI), Augustinuskerk, Luc Ponet
20	20u	Hulst (NI), Basiliek H. Willibrordus, Susan Carol Woodson (USA)
22	16u	Diest, Kruissherenkerk, Paul Tissier (F.)

JULI :

- 3 20u Ger. St.-Raafskathedraal, Jan Valach
- 4 20u30 Antwerpen. O.-L.-Vr.-kathedraal, Marnu-mage Boost m.m.v. L. Kerheven, oazim en z. kuxo, wercelste
- 20u Hulst (NI) Raafkerk n. Willibrordus, alle kerk
- 20u15 Middelburg. Lutherse kerk, won koudruud
- 5 15u30 Hasselt. St.-Quintinskathedraal, Luc Huyss
- 6 16u Mot'Postal. Abdijkerk, Stanislas Deriemakeer
- 16u Tongerlo-Westerlo. Abdijkerk, wazara de geest
- 20u30 De Panne. O.-L.-Vrouwkerk, Robert Deleersnyder
- 7 20u30 Knokke H. Raafkerk, Howard De Geest
- 10 20u Ger. St.-Raafskathedraal, Bonislav Wladowski (P)
- 20u30 Yeuve. St.-Walburgakerk, Luk Bastiaens
- 11 20u30 Antwerpen. O.-L.-Vr.-kathedraal, Joseph Ducher (Schw.)
- 20u15 Middelburg (NI) Lutherse kerk, Dama Gullijns
- 13 15u St. Trudo-Abdij Male, Lieven Stroube
- 15 20u30 Middelkerk n. Zee. O.-L.-Vr.-kerk, Robert Deleersnyder
- 17 20u Ger. St.-Raafskathedraal, Horst Senanu (BRD)
- 18 20u30 Antwerpen. O.-L.-Vr.-kathedraal, Alvert de Vries (NI) : imbrokconcert
- 20u15 Middelburg (NI) Lutherse kerk, Jos Verpoorten
- 20u30 Nieuwpoort. O.-L.-Vr.-kerk, Henrich Gullijns (BRD)
- 24 20u Ger. St.-Raafskathedraal, Hees van de Walle (NI)
- 25 20u30 Antwerpen. O.-L.-Vr.-kathedraal, Stanislas Deriemakeer
- 20u15 Middelburg (NI) Lutherse kerk, Gullijns woudruud
- 27 20u30 De Panne. O.-L.-Vr.-kerk, wercelste en koudruud
- 31 20u Ger. St.-Raafskathedraal, wercelste woudruud Finschberger (A)

AUGUSTUS :

- 1 20u15 Middelburg (NI) Lutherse kerk, Leif Ahlberg (S)
- 2 15u30 Hasselt. St.-Quintinskathedraal, wercelste
- 3 16u Middelburg. Abdijkerk, wercelste en koudruud
- 6 20u Brussel. St.-Michielskathedraal, wercelste
- 7 20u Ger. St.-Raafskathedraal, wercelste (BRD)
- 8 20u15 Middelburg (NI) Lutherse kerk, wercelste de wercelste
- 10 15u St. Trudo-Abdij Male, Lieven Stroube
- 12 20u30 Nieuwpoort. O.-L.-Vr.-kerk, Herman Verschraegen
- 13 20u Brussel. St.-Michielskathedraal, wercelste
- 14 20u Ger. St.-Raafskathedraal, wercelste (BRD)
- 15 15u Brussel. St.-Antoniuskerk, wercelste Leopold
- 20u15 Middelburg (NI) Lutherse kerk, Mathieu Meys
- 16 11u Antwerpen. O.-L.-Vr.-kathedraal, wercelste
- 14u Sint-Lambertuskerk, wercelste koudruud Huyss
- 15u30 Semmerzake. St.-Pietersbandenkerk, Luk Bastiaens
- 16u45 Gent. O.-L.-Vrouw & St.-Pieterskerk, Edward De Geest
- 20u Zele. St.-Lurgerkerk, Johan Huyss
- 17 20u Koksijde. St.-Pieterskerk, Chris Dubois
- 20u30 De Panne. O.-L.-Vr.-kerk, S.J. Indijk (P)
- 20 20u Brussel. St.-Michielskathedraal, Herman Verschraegen
- 21 20u Gent. St.-Baafskathedraal, Edward De Geest
- 20u30 Yeuve. St.-Walburgakerk, Kamiel D'Hooghe
- 23 20u Hasselt. St.-Quintinskathedraal, Weinberger (BRD)
- 24 16u Mot'Postal. Abdijkerk, Kristiaan Van Ingelgem
- 16u Diest, Kruisherenkerk, Günter Seggerman en Carl-H. Schröder (BRD)

- 26 20u Maastricht (NI), O.-L.-Vrouwbasiliek, Jozef Sluys
- 27 20u Brussel. St.-Michielskathedraal, Leo Kramer (BRD)
- 28 20u Ger. St.-Baafskathedraal, Luc Pauker (USA)
- 29 20u Hulst (NI), Basiliek H. Willibrordus, Margareet Philips (GE)

SEPTEMBER :

- 2 20u Brussel. St.-Michielskathedraal, orgelconcert
- 4 20u30 Lier. St.-Gummaruskerk, Jozef Sluys
- 20u30 Roeselare. O.-L.-Vrouwkerk, Miho Ohashi
- 5 20u30 Melsele, kapel van Gaverland, orgelconcert
- 6 15u30 Hasselt. St.-Quintinskathedraal, Johan Huyss
- 7 19u Eupen. St.-Nicolauskerk, Edward De Geest
- Leuven, Begijnhofkerk, Kamiel D'Hooghe
- 8 20u Brussel. St.-Michielskathedraal, Hubert Schoonbroodt m.m.v. «Camerata Leodienensis»
- 9 20u15 Geleen (NI), Augustinuskerk, Andreas Rothkopf (BRD)
- 11 20u30 Lier. St.-Gummaruskerk, Suzanne Chaisemartin (Fr.)
- 20u30 Roeselare (Oekene), St.-Martinuskerk, Robert Deleersnyder
- 12 20u Hulst (NI), H. Willibrordusbasiliek, Jacques van Oortmessen
- 14 16u Kortrijk. St.-Maartenskerk, Miho Ohashi
- 16u Roesdaal (O.-L.-Vr.-Lombeek), Jacques van Oortmessen m.m.v. het Jan Nikolaaskoor
- 20u Beernem, St.-Joris-ten-Distel, Kamiel D'Hooghe
- 15 20u30 Antwerpen. St.-Joriskerk, orgelconcert
- 20u Dendermonde. St.-Egidiuskerk, Ton Koojman (NI)
- 16 20u15 Geleen (NI), Augustinuskerk, Geert Bierling
- 17 20u Brussel. St.-Michielskathedraal, Jozef Sluys
- 18 20u30 Lier. St.-Gummaruskerk, orgelconcert
- 20u30 Roeselare. O.-L.-Vrouwkerk, Anton den Boer (NI)
- 19 20u30 Melsele. O.-L.-Vrouwkerk, orgelconcert
- 20 14u30 Landegem. St.-Margriet & Blasiuskerk, Edward De Geest
- 21 16u Geel. St.-Dimpnakerk, orgelconcert
- 16u Heule-Watermolen, parochiekerk, Paul Dinauweth m.m.v. Ph. Enoit, fluit
- 22 20u30 Antwerpen. St.-Joriskerk, orgelconcert
- 23 20u15 Geleen (NI), Augustinuskerk, Bram Beekman
- 24 20u Brussel. St.-Michielskathedraal, orgelconcert
- 25 20u Gent. St.-Baafskathedraal, Jozef Sluys
- 26 20u Hulst (NI), H. Willibrordusbasiliek, Jo Ivens
- 27 20u Middelburg (NI), Oostkerk, Kamiel D'Hooghe
- 28 16u Geel. St.-Dimpnakerk, orgelconcert
- 16u Roesdaal (O.-L.-Vr.-Lombeek), Jozef Sluys m.m.v. G. Deryckere, wazara en strijkersensemble C. Quantaer
- 29 20u30 Antwerpen. St.-Joriskerk, orgelconcert
- 30 20u15 Frank (NI), Ned. Hern. Kerk, Marcel Verheggen

OKTOBER :

- 3 20u30 Melsele. O.-L.-Vrouwkerk, orgelconcert
- 4 15u30 Hasselt. St.-Quintinskathedraal, Hans-Georg Reinertz
- 20u30 Roeselare. O.-L.-Vrouwkerk, Eric Hallein
- 5 16u Geel. St.-Dimpnakerk, Maurice Truyens
- 16u Kortrijk. St.-Maartenskerk, Albert De Kleyk (NI)
- 17u Nukerke. O.-L.-Vrouw-Hemelvaartkerk, Stanislas Deriemakeer
- 12 15u Brasschaat. St.-Antoniuskerk, Hans-Georg Reinertz
- 17 20u30 Melsele. O.-L.-Vrouwkerk, Stanislas Deriemakeer
- 18 16u Diest, Kruisherenkerk, Herman Verschraegen

ARS ORGANI, Zeitschrift für das Orgelwesen, herausgegeben von der Gesellschaft der Orgelfreunde e.V.

34. Jg. nr. 1 — maart 1986

- T. Seidel : *Zus Spielart beim Tasteninstrumentarium des 17. & 18. Jahrhunderts (Konsequenzen für einen im historischen Sinne wirkenden Orgelbau)*
- P. Vier : *Die Orgelstimmung Gottfried Silbermanns nach Georg Andreas Sorge*
- U. Pape : *Eine Orgeldatenbank*

THE DIAPASON, An International Monthly Devoted to the Organ, the Harpsichord and Church Music

77ste Jaargang nr. 2 (915) — februari 1986

- W.G. Marigold: *18th Century Organs in Kloster Muri, Switzerland*
- R.B. Parsons : *A.I.O. Convention 1985, Erie, Pennsylvania*
- D. Bruch : *International Conference on Hymnody*
Nr. 3 (916) — maart 1986
- J. Mc Cray : *Music for voices and organ*
- D. Reed : *An interview with Harald Vogel*
- Paul Y. Irvin : *Choosing a harpsichord*
- D. Spicer : *Robert H. Elmore (In Memoriam)*

GREGORIUSBLAD, Tijdschrift ter Bevordering van Liturgische Muziek. Uitgave van de Ned. St.-Gregoriusvereniging

Jg. 110, nr. 1 — maart 1986

- J. Uytendogaardt : *Verwachtingen t.a.v. een gezangenbundel voor de liturgie van nu*
- B. Kahmann : *Nog altijd B.A.C.H. (n.a.v. het laatste deel van Hindemiths Orgelsonate II)*
- J. Gelineau : *De muziek van de christenen in de bijeenkomst van de liturgie*
- J. Valkestijn : *Nieuwe inzichten in de ontwikkeling der Gregoriaanse modi*
- R. Bot : *Jan Vermulst en zijn kerkmuzikale oeuvre*

L'ORGANISTE, Organe de l'Union Walonne d'organistes a.s.b.l.

18de jg., nr. 69 — 1986/1

- G.M. Quaedvlieg : *L'Orgue de la St.-Janskerk te Maastricht*
- L. Dupuis : *Réflexion sur la facture d'orgues contemporaine*
- Abbé Collart & J.P. Felix : *Premiers résultats d'une enquête sur l'état de l'orgue dans le diocèse de Tournai*
- P. Matagne : *Le Neo-Classicisme à l'orgue dans les pays germaniques.*
Quelques considérations sur l'évolution de la facture d'orgues contemporaine

HET ORGEL, Uitgave van de Nederlandse Organistenvereniging

82ste jg., nr. 3 — maart 1986

- P. Dirksen : *Vincent Lübecks koraalfantasie 'Ich ruf zu Dir, Herr Jesu Christ' (1)*
- P. van Dijk & P. Peeters : *Het orgel van de O.-L.-Vrouwebasiliek te Maastricht onderging een face-lift*
- K. Hoek : *Een gesprek over orgelbouw (nieuwe orgelmuziek)*

82ste jg. nr. 4 — april 1986

- P. Dirksen : *V. Lübecks koraalfantasie 'Ich ruf zu Dir, Herr Jesu Christ' (2 en slot)*
- J. Jongepier : *Het orgel in de Gereformeerde kerk te Siddeburen*
Het Reil-orgel in de muziekschool te Zwolle.

- Verantwoordelijke uitgever : Kamiel D'Hooghe
- Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk
- Drukkerij Van Geertruyen — Asse